

J. KRISHNAMURTI

Este limpede că pentru a întrona o educație adevărată noi trebuie să înțelegem semnificația vieții în întregul ei, iar pentru aceasta trebuie să fim capabili să gândim, nu cu o consecvență logică, ci direct și în spiritul adevărului. Un gânditor prea logic este în realitate nehibzuit, căci el se conformează unui model, el repetă fraze, iar gândirea sa urmează un făgaș. Este cu neputință să înțelegem viața în mod abstract sau teoretic. A înțelege viața înseamnă a ne înțelege pe noi înșine și acesta este atât începutul cât și țelul ultim al educației. Adevărata educație nu constă în acumularea de cunoștințe, în catalogarea și înregistrarea de fapte, ci în înțelegerea semnificației vieții ca întreg.

Dragostea și omenia pot înflori numai în libertate; și numai o educație întemeiată pe cunoașterea de sine poate oferi această libertate. Nici adaptarea perfectă la societatea actuală, nici promisiunea unei utopii viitoare nu pot da individului viziunea interioară care îi este necesară pentru a ieși din starea de conflict.

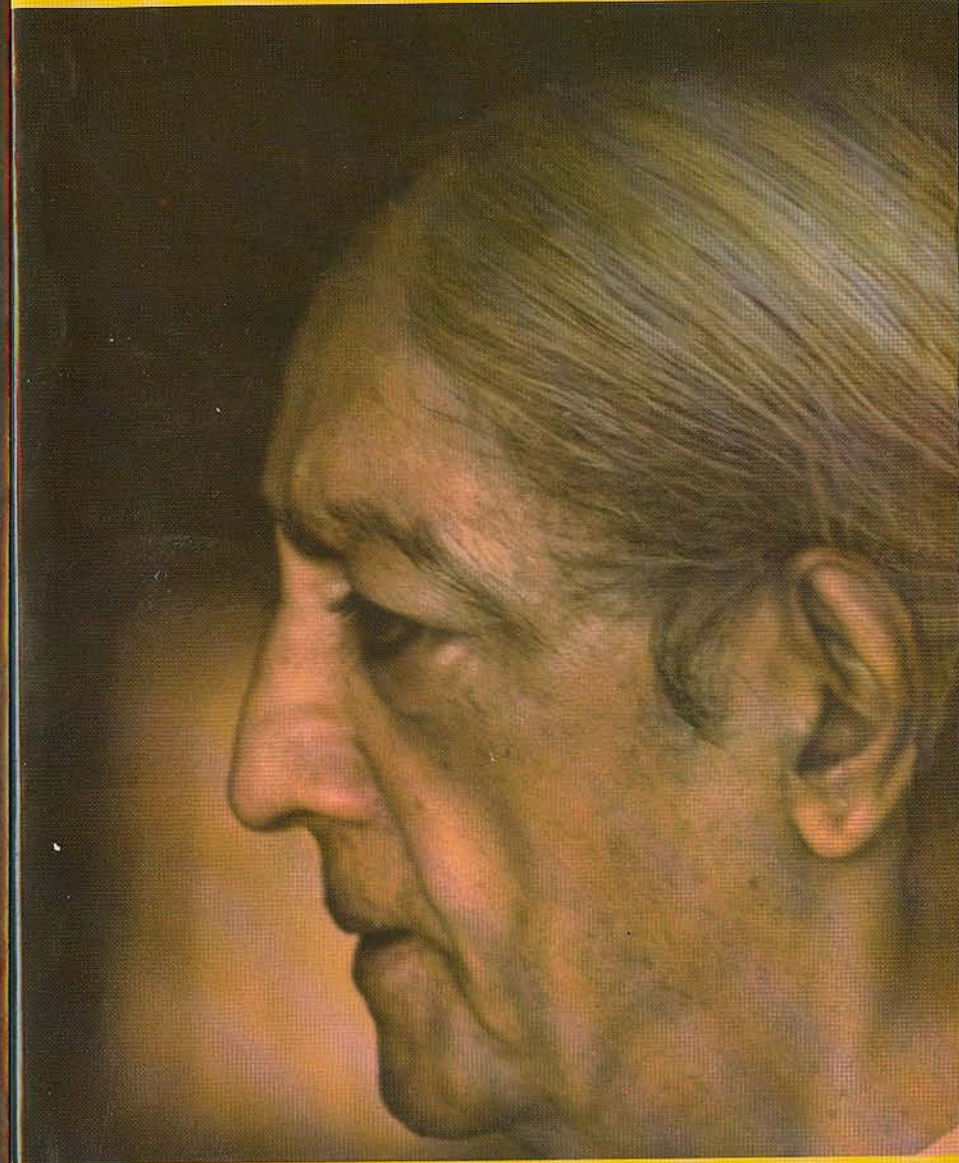
Krishnamurti

ISBN 973-9453-33-3

EDITURA HERALD

69000.

DESPRE EDUCAȚIE

Concepție grafică:
Maria Pașol

*Procesare text &
tehnoeditare computerizată:*
Gheorghe Pintilescu

Corectură:
Silvia Donose

J. Krishnamurti
ON EDUCATION
© 1974 Krishnamurti Foundation Trust,
London
EDUCATION & THE SIGNIFICANCE OF LIFE
© Krishnamurti Foundation of America
Ojai, California

J. Krishnamurti

DESPRE EDUCAȚIE

Traducere din limba engleză:
Dr. S. Diamant-Petrescu

EDITURA HERALD
București

Prezenta lucrare a fost publicată sub patronajul
Asociației Culturale Krishnamurti din România,
Str. Triumfului nr. 14, București,
Tel: 6678440 sau 2233890.

ISBN 973 - 9453 - 33 - 3

©

Toate drepturile asupra prezentei ediții în limba română
aparțin în exclusivitate Editurii Herald - București

Cuvânt înainte

Cartea aceasta este rodul cuvântărilor și convorbirilor pe care J. Krishnamurti le-a avut cu elevii și profesorii școlilor din Rishi Valley din Andra Pradesh și Rajghat din Varanasi. Aceste centre sunt conduse de Fundația Krishnamurti din India care le-a instituit spre a crea un mediu unde învățăturile lui Krishnamurti să poate fi comunicate elevilor. Pentru Krishnamurti educația este o pârghie esențială în transmiterea aspectelor esențiale ce conduc la transformarea minții omenești și la crearea unei culturi noi. O astfel de transformare fundamentală are loc atunci când copilului, pe lângă instruirea în diferite discipline și îndeletniciri, i se dă posibilitatea să devină conștient de procesul propriei sale gândiri, simțiri și acțiuni. Această luciditate îl face să fie autocritic și capabil de observare și astfel are loc integrarea percepției, discriminării și acțiunii - proces crucial pentru maturizarea lui lăuntrică, pentru stabilirea unei relații juste cu semenii, cu natura și cu tot ce omul a creat.

Asistăm astăzi, pretutindeni în lume, la o punere în discuție a principiilor de bază ale structurii educative și a diferitelor ei sisteme. Există o creștere a înțelegerii la toate nivelurile că actualele modele educative au dat greș și că există o totală lipsă de concordanță între ființa omenească și complexa societate contemporană. Criza ecologică și creșterea sărăciei, foametei și violenței îl obligă pe om să facă față urgent unor noi realități. De aceea se impune o abordare complet nouă a principiilor educației. Krishnamurti pune în discuție rădăcinile culturii noastre; această provocare se adresează nu numai structurii educative, ci și naturii și calității minții omului și vieții sale. Spre deosebire de celelalte încercări care propun, fie alternative în limitele actualului sistem educativ, fie evadări, abordarea lui Krishnamurti străbate granițele culturilor

particulare și stabilește o scară de valori în întregime nouă, care la rândul ei poate crea o civilizație nouă și o societate nouă.

Pentru Krishnamurti o minte nouă este posibilă numai când spiritul religios și atitudinea științifică fac parte din aceeași mișcare a conștiinței – o stare în care atitudinea științifică și spiritul religios nu sunt două procese sau două capacități paralele ale minții. Ele nu există în compartimente lipsite de comunicare, nu sunt două mișcări separate ce trebuie să fuzioneze, ci reprezintă o mișcare nouă, inerentă minții inteligente și creatoare.

Krishnamurti vorbește de două instrumente disponibile oricărei ființe omenesti: instrumentul cunoașterii care o face capabilă să ia în stăpânire aptitudinile tehnice, și inteligența născută din observare și cunoaștere de sine.

În timp ce Krishnamurti dă importanță cultivării intelectului, necesității de a avea o minte ascuțită, limpede, analitică și precisă, el pune un mai mare accent pe o înaltă luciditate critică cu privire la lumea interioară și exterioară, un refuz de a accepta autoritatea la orice nivel și un echilibru armonios al intelectului și sensibilității. A descoperi domeniile în care cunoașterea și aptitudinile tehnice sunt necesare și unde acestea sunt fără valoare și chiar dăunătoare, constituie pentru Krishnamurti una din sarcinile fundamentale ale educației, fiindcă numai atunci când mintea înțelege semnificația existenței domeniilor în care cunoașterea este inoperantă, se realizează o dimensiune total nouă, se generează noi energii și devin active potențialitățile nefolosite ale minții omenesti.

Una din problemele și provocările puse în fața educatorilor pretutindeni în lume este problema libertății și a disciplinei. Cum va crește în libertate un copil, un elev și în același timp să se dezvolte un profund simț de ordine interioară? Ordinea este chiar rădăcina libertății. Libertatea pentru Krishnamurti nu este un punct terminal, ci este o reînnoire clipă de clipă, chiar în actul trăirii. În paginile care urmează cititorul poate întrezări, poate simți această calitate a libertății în care ordinea este o parte inerentă.

Anii pe care un elev îi petrece într-o școală trebuie să lase în el o încântare și o savoare plăcută. Aceasta se poate întâmpla numai când nu există concurență, nici autoritate, când instruirea și educarea sunt un proces simultan desfășurat în prezent, când educatorul și cel ce este educat participa împreună la actul învățării.

Spre deosebire de comunicarea spiritului religios făcută de diferite secte și grupuri religioase, abordarea lui Krishnamurti are un caracter cu adevărat laic și totuși o dimensiune profund religioasă. Există în învățăturile lui Krishnamurti o îndepărtare de abordarea tradițională privind relația dintre profesor și elev.

Abordarea tradițională este la bază ierarhică: există profesorul care știe și există elevul care nu știe și care trebuie să fie învățat. Pentru Krishnamurti profesorul și elevul funcționează la același nivel – ei comunică prin întrebări și îndoeli până când profunzimile problemei sunt dezvăluite și este revelată înțelegerea, iluminând mintea ambilor.

Fundația Krishnamurti din India se simte profund privilegiată să ofere această carte elevilor și educatorilor.

Partea întâi

**EDUCAȚIA
ȘI SENSUL VIETII**

Educația și sensul vieții

Călătorul care face înconjurul pământului constată că natura umană este identică cu ea însăși până la un punct extraordinar, pretutindeni, în India, în America, în Europa, în Australia. Și aceasta este mai cu seamă adevărat în licee și universități. Suntem pe cale de a produce pe bandă un tip de ființă omenească al cărei principal interes este de a găsi o securitate, sau de a deveni cineva important, sau de a-și petrece în chip plăcut timpul, gândind cât mai puțin cu putință.

Educația convențională nu ne permite decât foarte greu să atingem o gândire independentă. Conformismul duce la mediocritate. A fi deosebit de grup sau a te împotrivi mediului nu este ușor, adesea chiar periculos, în măsura în care adorăm succesul. Năzuința spre succes – această căutare a unei recompense în lumea materială sau în așa zisa lume spirituală, ceea ce înseamnă căutarea unei securități exterioare sau interioare, dorința unui confort sau a unei îmbărbătări – acest întreg proces înăbușă nemulțumirea, pune capăt spontaneității și dă naștere fricii. Iar frica împiedică înțelegerea inteligentă a vieții. Apoi, cu vârsta, apare lenevia minții și indiferența inimii.

Căutând confortul, noi găsim de obicei un colț liniștit în viață, în care există un minim de conflicte, iar pe urmă ne temem să ieșim din această izolare. Această frică de viață, această frică de luptă și de experiențe noi,

ucide în noi spiritul aventurii. Întreaga noastră educație, toate influențele mediului nostru ne fac să ne temem de a fi deosebiți de vecinii noștri, să ne temem de a gândi în opoziție cu valorile stabilite de societate și ne determină să avem un fals respect pentru autoritate și tradiție.

Din fericire există câteva persoane sincere, care acceptă să examineze problemele noastre omenești fără prejudecăți de dreapta sau de stânga; însă celor mai mulți dintre noi le lipsește spiritul real de nemulțumire, de revoltă. Când fără inteligență noi cedăm mediului, spiritul de revoltă din noi slăbește destul de repede, iar răspunderile pe care le avem îl dau gata.

Revolta este de două soiuri: există revoltă violentă, care este doar o reacție lipsită de inteligență împotriva ordinii existente; și există profunda revoltă psihologică a inteligenței. Vedem numeroase persoane revoltându-se împotriva ortodoxiilor stabilite, care nu fac decât să cadă în ortodoxii noi, în iluzii noi, în satisfacții amăgitoare. Ceea ce se întâmplă de obicei este că nu o rupem cu un grup decât pentru a ne uni cu altul și a îmbrățișa ideologii noi. Creăm astfel un tip nou de gândire, un tipar împotriva căruia va trebui încă odată să ne revoltăm. O reacție nu poate naște decât o opoziție; orice reformă naște necesitatea unor reforme noi.

Revolta inteligentă nu este o reacție; ea însoțește cunoașterea de sine, acea cunoaștere care este percepția ascuțită a gândurilor noastre și a sentimentelor noastre. Numai înfruntând experiența așa cum ea ni se înfățișează, fără a căuta să fugim de ceea ce ea are de tulburător, vom reuși să menținem inteligența cât se poate de trează. Iar această inteligență foarte trează este intuiția, este singura noastră călăuză adevărată în viață.

Așadar, care este sensul vieții? Pentru ce anume trăim noi și luptăm? Dacă am fost crescuți doar pentru a

căpăta onoruri, pentru a ocupa slujbe bune, pentru a fi eficienți, a domina cât mai mult posibil, viețile noastre vor fi găunoase și goale. Dacă am fost instruiți doar pentru a fi oameni de știință, universitari cufundați în tratate, sau specialiști în diverse domenii, noi vom contribui la distrugerea și la mizeria lumii.

Viața are un sens mai înalt și mai vast decât acesta, dar ce valoare are educația noastră dacă nu-l vom descoperi niciodată? Chiar atunci când vom fi extrem de instruiți noi nu vom avea prin aceasta o integrare profundă a gândirii și sentimentului, viețile noastre vor continua să fie incomplete, contradictorii, sfâșiate de frici de tot soiul. Câtă vreme educația nu va cultiva o viziune integrală a vieții, ea nu va avea decât o mică valoare.

În civilizația noastră actuală noi am despărțit viața în atâtea compartimente încât instruirea n-are prea mult sens, dacă nu ne învăță o anumită tehnică sau o profesiune. În loc de a trezi în individ o inteligență integrată, educația îl încurajează să se conformeze unui model oarecare, și prin acest fapt îl împiedică de a se înțelege pe sine însuși în mod total. A încerca să rezolvi numeroasele probleme ale existenței la nivelurile lor respective, separate cum sunt în variate categorii, arată o totală lipsă de înțelegere.

Individul este alcătuit din entități diferite, iar a accentua deosebirile lor și a încuraja dezvoltarea unui tip definit, conduce la nenumărate complexități și contradicții. Educația ar trebui să producă integrarea acestor entități separate, căci în lipsa acestei integrări viața devine o succesiune de conflicte și de dureri. Ce valoare are știința oamenilor legii dacă ei perpetuează conflictele? Ce valoare are cunoașterea care face să dureze confuzia? Ce valoare au competențele tehnice și

industriale dacă le folosim pentru a ne distruge unii pe alții? Ce semnificație are existența noastră dacă naște violență și întristare? Deși putem să dispunem de bani sau să avem priceperea de a-i câștiga, să ne bucurăm de plăcerile noastre și de religiile noastre organizate, noi ne aflăm totuși în neîncetate conflicte.

Trebuie să facem o deosebire între ceea ce este personal și ceea ce este individual. Personalul este accidentalul: înțeleg prin aceasta împrejurările nașterii, mediul în care s-a nimerit să fim crescuți, cu naționalismul său, cu superstițiile sale, cu deosebirile sale de clase, cu prejudecățile sale. Personalul sau accidentalul nu este decât momentan, deși acest momentan poate dura o întreagă viață de om; și cum sistemul actual se întemeiază pe personal, pe accidental, pe momentan el tinde să pervertească gândirea și să inculce frici auto-defensive.

Cu toții am fost antrenați prin educație și mediu să căutăm un profit și o securitate personală, să ne batem pentru acestea. Deși noi îmbrăcăm faptul acesta cu denumiri plăcute, am fost dresați să exercităm profesii în cadrul unui sistem întemeiat pe exploatare și pe frică achizitivă. O astfel de educație trebuie neapărat să nască confuzie și mizerie pentru noi și pentru lume, căci ea creează în fiecare individ bariere psihologice, ce-l izolează de semenii săi.

Educația nu trebuie să fie o simplă antrenare a minții. A antrena mintea pentru a o face eficientă, nu duce la plenitudine. O minte dresată este doar o prelungire a trecutului și, modelată în acest fel, ea niciodată nu poate să descopere noul. Iată de ce, pentru a ști ce trebuie să fie adevărata educație, noi trebuie să ne întrebăm despre întreaga semnificație a vieții.

Pentru cei mai mulți dintre noi, această întrebare nu are o importanță primordială, iar sistemele noastre de

educație acordă întâietate unor valori secundare care reușesc să ne facă competenți în anumite materii. Deși știința și competența sunt necesare, a le acorda întâietate, nu duce decât la conflicte și la confuzie.

Există o eficiență întemeiată pe iubire, care merge cu mult mai departe și care este cu mult mai mare decât eficiența ambiției. Fără iubirea care aduce o înțelegere integrată, completă a vieții, eficiența conduce la brutalitate. Oare nu aceasta se produce peste tot în lume? Sistemele noastre actuale de educație sunt angrenate de industrializare și război. Scopul lor principal este eficiența. Suntem prinși în această mașină de concurență crudă și de distrugeri reciproce. Și dacă educația duce la război, dacă ea ne învață să distrugem sau să fim distruși, nu înseamnă că ea a dat faliment?

Pentru a întrona o educație adevărată, este limpede că trebuie să înțelegem semnificația vieții în întregul ei, iar pentru aceasta trebuie să fim capabili să gândim, nu cu o consecvență logică, ci direct și în spiritul adevărului. Un gânditor prea logic este în realitate nechibzuit, căci el se conformează unui model, el repetă fraze, iar gândirea sa urmează un făgaș. Este cu neputință să înțelegem viața în mod abstract sau teoretic. A înțelege viața înseamnă a ne înțelege pe noi înșine și acesta este atât începutul cât și scopul final al educației.

Adevărata educație nu constă în a obține cunoștințe, a înregistra și cataloga fapte, ci a vedea semnificația vieții ca întreg. Or, totalitatea nu îngăduie să te apropii de ea printr-una din părțile ei, și totuși aceasta încearcă să facă guvernele, religiile organizate, partidele autoritare.

Funcția educației este de a crea ființe omenești unitare, integrate, deci inteligente. Putem căpăta diplome, putem să fim într-un domeniu oarecare eficienți, fără a fi inteligenți. Inteligența nu este capacitatea de a

înmagazina informații, ea nu-și are izvorul în biblioteci și nu constă nici în strălucite răspunsuri auto-defensive sau în afirmații agresive. Acela care n-a studiat poate fi mai inteligent decât eruditul. Am înălțat examenele și gradele universitare la rangul de criteriu al inteligenței, și am cultivat minți iscusite care să ocolească problemele noastre vitale. Inteligența este capacitatea de a percepe esențialul, *ceea ce este*. A trezi această capacitate în sine însuși și în alții, aceasta este educația.

Instruirea ar trebui să ne ajute să descoperim valori durabile, astfel încât să nu mai depindem de formule și să nu mai repetăm lozinci. Ea ar trebui să ne ajute să sfărâmăm barierele naționale și sociale, în loc de a le întări, căci aceste bariere nasc antagonismul dintre om și om. Din nenorocire, sistemele actuale de învățământ fac din noi ființe supuse, mecanice și extrem de superficiale. Deși ele trezesc intelectul nostru, interior ele ne lasă incompleți, împietriți și sterili. Dacă nu ajungem la o înțelegere integrală a vieții, problemele noastre individuale și colective nu vor face decât să se adâncească și să se extindă. Scopul educației nu este de a produce erudiți, tehnicieni, sau căutători de slujbe, ci bărbați și femei integri și eliberați de frică, căci numai între astfel de oameni se va putea înscăuna pacea.

Prin înțelegerea de noi înșine, frica poate înceta să existe. Dacă individul trebuie să fie în luptă cu viața clipă de clipă, dacă este obligat să înfrunte complicațiile sale, mizeriile sale și cerințele sale neașteptate, el trebuie să fie infinit de suplu și, prin urmare, liber de orice teorie și de orice model de gândire.

Educația nu trebuie să încurajeze individul să se conformeze societății sau să fie în chip negativ în armonie cu ea, ci să-l ajute să descopere adevăratele valori care se ivesc atunci când o minte, conștientă de propria sa

condiționare, examinează o chestiune cu toată onestitatea. Când nu există cunoaștere de sine, exprimarea individuală devine o afirmare personală cu tot ce comportă aceasta sub formă de conflicte agresive și ambițioase. Educația ar trebui să trezească capacitatea de a ne percepe pe noi înșine și nu doar să ofere prilejuri pentru exprimarea personalității.

Care este folosul învățării dacă în procesul trăirii ne distrugem pe noi înșine? Și cum îndurăm o succesiune nesfârșită de războaie devastatoare, trebuie să admitem că ceva este fals în mod radical în felul în care ne creștem copiii. Cred că cei mai mulți dintre noi suntem conștienți de acest fapt, dar nu știm cum să-l abordăm.

Sistemele politice sau educative nu se modifică în mod misterios; ele se transformă atunci când se produce o schimbare fundamentală în noi. Individul are prima importanță, nu sistemul; și când individul nu se înțelege pe sine ca fiind un proces total, niciun sistem, fie el de dreapta sau de stânga, nu poate aduce ordinea și pacea în lume.

Adevărata educație

Ignorant nu este cel căruia îi lipsește erudiția, ci acela care nu se cunoaște pe sine; iar eruditul care caută înțelegerea în cărți, în cunoștințe, la autorități, este un smintit. Înțelegerea vine doar prin cunoaștere de sine, care este percepția întregului proces psihologic al omului. Astfel educația, în adevăratul sens al acestui cuvânt, este înțelegerea de sine, căci întregul existenței este concentrat în fiecare dintre noi.

Ceea ce acum numim educație este o acumulare de informații, o cunoaștere din cărți, aflată îndemâna oricărei persoane care știe să citească. Un astfel de mod de instruire oferă o formă subtilă de evadare din noi înșine și, ca toate fugile, duce inevitabil la sporirea mizeriei. Conflictele și starea noastră de confuzie rezultă din raporturile false pe care le întreținem cu oamenii, cu lucrurile, cu ideile, și câtă vreme nu înțelegem și nu modificăm aceste raporturi, faptul de a învăța, de a aduna date, de a dobândi diferite îndemânări, nu poate decât să ne cufunde mai mult în haos și distrugere.

În societatea noastră, așa cum este ea organizată, noi ne trimitem copiii la școală pentru ca ei să învețe o artă sau o știință care să le îngăduie într-o zi să-și câștige existența. Noi vrem să facem din copilul nostru întâi de toate un specialist și sperăm ca astfel să-i dăm o situație economică sigură. Dar oare învățarea unei tehnici ne face capabili de a ne înțelege pe noi înșine?

Este evident că trebuie să știi să citești și să scrii, să ai o meserie și să poți exercita o profesie oarecare, dar oare acest fel de știință naște în noi capacitatea de a înțelege viața? Firește că nu. Prin urmare, dacă tehnica este singurul nostru scop, noi tăgăduim în mod evident ceea ce este esențial în viață.

Viața este durere, bucurie, frumusețe, urâtenie, iubire și când o percepem ca un tot, această înțelegere, la fiecare nivel, creează propria sa tehnică. Dar contrariul nu este adevărat: o îndemânare tehnică nu poate niciodată naște o înțelegere creatoare.

În zilele noastre educația se află într-un deplin faliment, pentru că acordă întâietatea tehnicii. Acordându-i această importanță excesivă, noi distrugem omul. A cultiva capacitatea și eficiența fără a înțelege viața, fără a avea o percepție cuprinzătoare a procesului gândirii și dorințelor, înseamnă a dezvolta brutalitatea noastră, a provoca războaie și, în sfârșit, a pune în pericol siguranța noastră fizică. Dezvoltarea exclusivă a tehnicii a produs savanți, matematicieni, constructori de poduri, cuceritori ai spațiului, dar oare înțeleg ei procesul total al vieții? Poate un specialist să perceapă viața sub forma totalității? Poate, dar numai dacă încetează să mai fie un specialist.

Procesul tehnologic rezolvă probleme de un anumit fel – pentru unele persoane și la anumite niveluri –, dar are ca urmare consecințe mai vaste și mai profunde. A trăi la un anumit nivel și a neglija procesul total al vieții înseamnă a chema mizeria și distrugerea. Nevoia cea mai stăruitoare, problema cea mai urgentă pentru fiecare individ este de a avea o înțelegere integrală a vieții, care să-i îngăduie să înfrunte complexitățile ei ce cresc neîncetat. Cunoașterea tehnică, oricât ar fi de necesară, nu va rezolva în nici un chip conflictele noastre

psihologice, presiunile noastre interioare; și pentru că am dobândit știința fără a înțelege noi înșine procesul total al vieții, tehnologia a devenit un mijloc de a ne distruge pe noi înșine. Omul care știe să producă explozia atomului, dar care în inima lui n-are iubire, devine un monstru.

Noi ne alegem o profesiune după capacitățile noastre, dar a urma o vocație ne va elibera oare de conflictele și de confuzia noastră? O anumită formă de instruire tehnică pare necesară; dar când devenim ingineri, medici, contabili – unde ne aflăm? Este oare exercitarea unei profesii împlinirea vieții? În aparență este, pentru cei mai mulți dintre noi. Diversele noastre profesii pot să ne ocupe cea mai mare parte din existență; dar însăși lucrurile pe care le producem și care ne entuziasmează într-atât sunt acelea care produc distrugerile și mizeriile noastre. Comportarea noastră și valorile noastre transformă ocupațiile și lumea noastră în instrumente de invidie, de amărăciune și ură.

Fără cunoaștere de sine, ocupația pe care o avem provoacă doar frustrare, cu inevitabilele ei evadări în tot felul de activități vătămătoare.

Fără această înțelegere interioară, tehnica duce la dușmănie și la o brutalitate pe care le acoperim cu vorbe plăcute la auz. La ce bun să dăm atâta importanță tehnicii și să devenim entități eficiente, dacă rezultatul este o distrugere reciprocă? Progresul nostru material este uimitor, dar n-a făcut decât să crească puterea noastră de a ne distruge unul pe altul și există foamete și mizerie în toate colțurile lumii. Omenirea nu e o specie pașnică și fericită.

Când funcția pe care o deținem capătă o importanță supremă, viața devine mohorâtă și tristă; ea devine o rutină mecanică și sterilă, de care fugim cufundându-ne

în distracțiile cele mai variate. Acumularea de fapte și dezvoltarea capacităților – ceea ce numim educație – ne-a lipsit de plenitudinea vieții și de acțiunea integrală. Pentru că nu înțelegem procesul total al vieții, noi ne agățăm de capacitate și de eficiență, care capătă astfel o importanță zdrobitoare. Dar întregul nu poate fi înțeles prin mijlocirea unei părți; el nu poate fi înțeles decât prin acțiune și experiență.

Un alt factor în această cultură a tehnicii este că ea ne dă un sentiment de securitate, nu numai economică, dar de asemenea și psihologică. Este liniștitor să știi că ești eficient și capabil. A ști că putem cânta la pian, sau că suntem în stare să construim o casă ne dă un sentiment de vitalitate, de independență agresivă. Dar a acorda importanță capacității noastre, din cauza dorinței pe care o avem de securitate psihologică, înseamnă a nega plenitudinea vieții. Conținutul total al vieții nu poate niciodată să fie prevăzut, el trebuie perceput clipă de clipă, dar noi ne temem de necunoscut și din cauza aceasta stabilim pentru ocrotirea noastră zone de protecție psihologică, sub forme de sisteme, de tehnici și de credințe. Și câtă vreme căutăm o securitate interioară, pierdem procesul total al vieții.

O bună educație, încurajând totuși învățarea unei tehnici, trebuie să îndeplinească ceva mult mai important; trebuie să-l ajute pe om să cunoască prin experiență procesul integral al vieții. Această experiență directă va pune capacitatea și tehnica la locul lor adevărat. Dacă cineva are într-adevăr ceva de spus, însuși faptul de a-l spune creează stilul; dar a învăța un stil fără a-l experimenta interior, nu poate duce decât la superficialitate.

În întreaga lume inginerii se străduiesc să conceapă mașini care să funcționeze fără ajutorul omului. Într-o viață aproape în întregime servită de mașini, ce vor

deveni oamenii? Ei vor avea din ce în ce mai mult răgaz fără a ști să-l folosească cu înțelepciune și vor căuta evadări în erudiție, în amuzamente care îndobitocesc, în idealuri.

Cred că au fost scrise nenumărate cărți despre idealul în educație și totuși confuzia noastră despre acest subiect e mai mare ca oricând. Nu există metodă pentru a-l învăța pe copil să fie integrat și liber. Câtă vreme dăm importanță principiilor, idealurilor, metodelor, nu vom face nimic pentru a ajuta pe individ să se elibereze de propria sa activitate egocentrică, cu toate spaimile și conflictele ei.

Idealurile sau planurile utopice ale unei Cetăți a viitorului nu vor provoca schimbarea radicală a inimilor, care este esențială dacă vrem să punem capăt războiului și să evităm distrugerea universală. Nici un ideal nu poate modifica valorile noastre actuale. Acestea nu pot fi înlăturate decât cu ajutorul unei educații adevărate, întemeiată pe înțelegerea a *ceea ce este*.

Când lucrăm împreună pentru un ideal, pentru un viitor, noi modelăm pe indivizi după concepția noastră despre viitor; pe noi nu ne interesează deloc ființele omenești, ci numai ideea noastră despre cum ar trebui să fie aceste ființe omenești. *Ceea ce ar trebui să fie* devine cu mult mai important pentru noi decât *ceea ce este*, adică individul cu complexitățile sale așa cum sunt ele. Dar dacă începem să înțelegem individul direct, în loc de a-l privi prin ecranul a ceea ce noi ne închipuim că el *ar trebui să fie*, atunci noi ne preocupăm de *ceea ce este*. Și atunci nu mai căutăm să transformăm individul, iar principalul nostru interes este de a-l ajuta să se înțeleagă pe sine însuși. În aceasta nu intră în calcul nici un motiv, nici un profit personal. Dacă suntem pe deplin conștienți de *ceea ce este*, noi îl vom înțelege și prin urmare

vom fi liberi; dar pentru a fi conștienți de ceea ce suntem, noi trebuie să încetăm de a ne strădui să ajungem ceva ce nu suntem.

Idealurile nu-și au rostul în educație, căci ele împiedică înțelegerea prezentului: nu poți fi conștient de *ceea ce este* decât atunci când nu evadezi în viitor. A privi spre viitor, a te strădui să atingi un ideal, aceasta arată o lenevie a minții și dorința de a evita prezentul.

Oare urmărirea unei utopii prefabricate nu este o negare a libertății și a integrării individului? Când ai în vedere un ideal, un model, când ai o formulă pentru ceea ce ar trebui să fie, oare nu duci o viață superficială și automată? Noi avem nevoie, nu de idealisti, sau de entități cu minți mecanizate, ci de ființe omenești depline, inteligente și libere. A proiecta o societate perfectă înseamnă a te bate și a vărsa sânge pentru *ceea ce ar trebui să fie*, ignorând astfel *ceea ce este*.

Dacă ființele omenești ar fi entități mecanice, mașini automate, lumea viitoare ar fi previzibilă și ar putea fi întocmite planuri pentru o utopie perfectă. Am putea atunci elabora cu grijă cadrul unei societăți viitoare și să ne orientăm spre punerea lui în aplicare. Însă ființele omenești nu sunt mașini ce funcționează după concepții definite.

Între prezent și viitor este un necunoscut imens în care influențe numeroase lucrează asupra fiecăruia dintre noi. Sacrificând prezentul pentru viitor, noi urmărim căi greșite în vederea unui scop final pe care ni-l închipuim a fi probabil just. Dar mijloacele determină scopul; și de altminteri, cine suntem noi pentru a hotărî ce ar trebui să fie omul? Cu ce drept decidem să-l modelăm potrivit unui tipar oarecare, pe care ni-l descrie cutare sau cutare carte sau pe care-l stabilesc ambițiile noastre, speranțele noastre și temerile noastre?

Adevărata educație nu se sprijină pe nici o ideologie, oricare ar fi promisiunile ei cu privire la o viitoare utopie; ea nu se sprijină pe nici un sistem, oricât de inteligent ar fi și nu trebuie să fie un mijloc de a condiționa individul într-un fel sau altul. Educația trebuie să ajute individul să se maturizeze liber, să se dezvolte în iubire și omenie. Cu aceasta ar trebui să ne ocupăm și nicidecum să modelăm copilul conform unui model ideal.

Orice metodă care clasifică copiii după temperamentul lor și după aptitudinile lor nu face decât să pună în relief deosebiriile lor și, prin acest fapt, să nască antagonisme și să încurajeze diviziunile în societate. Ea nu contribuie deci la dezvoltarea unor ființe omenești integrate. Este evident că nici o metodă și nici un sistem nu pot servi drept bază educației despre care vorbesc. Punerea în aplicare a unei metode este indiciul unei lenevii a minții educatorului. Câtă vreme educația se sprijină pe principii rigurose stabilite, ea poate să producă femei și bărbați foarte îndemânatici, dar nu poate produce ființe omenești creatoare.

Numai iubirea poate naște înțelegerea celuilalt. Unde există iubire este o comuniune instantanee cu celălalt, la același nivel și în același timp. Pentru că noi înșine suntem atât de secătuiți, atât de goi și fără iubire, am îngăduit guvernanților și sistemelor să-și asume educarea copiilor noștri și conducerea vieților noastre; însă guvernele vor tehnicieni eficienți, nu ființe omenești, căci ființele cu adevărat umane devin periculoase pentru stat și pentru religiile organizate. Iată pentru ce guvernele și bisericile caută să controleze educația.

Viața nu poate fi făcută să se conformeze la nici un sistem; ea nu poate fi închisă într-un cadru, oricât de nobil ar fi acesta. Iar o minte care a fost instruită doar să cunoască fapte este incapabilă să abordeze viața cu toate

diversitățile ei, cu subtilitățile ei, cu profunzimile și înălțimile ei. Când noi ne educăm copii după un sistem de gândire sau aplicând o disciplină anumită, când îi învățăm să gândească în cadre compartimentate, noi îi împiedicăm să devină oameni integrați și, prin urmare, ei sunt incapabili să gândească inteligent, adică să abordeze viața în întregul ei.

Or, cea mai înaltă funcțiune a educației este tocmai de a crea indivizi integri, capabili de a considera viața în ansamblul ei. Idealistul, ca și specialistul, nu se ocupă de totalitatea ei, ci doar de o parte. Nu poate exista integrare câtă vreme ne străduim să lucrăm potrivit unui ideal. Și cei mai mulți educatori idealisti au neglijat iubirea. Mințile și inimile lor sunt uscate. Pentru a studia un copil, educatorul trebuie să fie ager, în permanentă stare de observare și deopotrivă lucid de propriul său proces, ceea ce reclamă mai degrabă afecțiune și inteligență decât a încuraja copilul să urmărească un ideal.

O altă funcțiune a educației este de a crea valori noi. A ne mărgini să vârm în mintea copilului valori stabilite înseamnă a-l conforma unei ideal, a-l condiționa, fără a trezi inteligența lui. Educația este strâns legată de actuala criză mondială, iar educatorul care percepe cauzele acestui haos universal ar trebui să se întrebe cum să trezească inteligența celor tineri, și ajutând astfel noile generații să limiteze conflictele și dezastrele. El trebuie să acorde întreaga sa gândire, toată grija și afecțiunea sa pentru crearea unui mediu potrivit și pentru dezvoltarea înțelegerii, astfel încât indivizii, atingând maturitatea, să poată aborda cu inteligență problemele care se vor ivi în fața lor. Dar în perspectiva acestei acțiuni educatorul trebuie să se înțeleagă pe sine însuși, în loc să se bazeze pe ideologii, pe sisteme, pe credințe.

Să încetăm a mai gândi în termeni de principii și idealuri. Să ne ocupăm de lucrurile așa cum sunt ele. Căci această considerare a *ceea ce este* trezește inteligența; și inteligența educatorului este cu mult mai importantă decât cunoașterea sa despre o nouă metodă de educație. Pentru cel ce aplică o metodă, chiar dacă aceasta a fost pusă la punct de o persoană inteligentă și chibzuită, metoda devine importantă, iar copilul nu mai are importanță decât în raport cu ea. Copiii sunt măsurați și clasificați și în cele din urmă instruiți după un cod. Procedul acesta poate fi comod pentru educator, însă nici aplicarea unui sistem, nici tirania opiniei și a erudiției nu poate crea ființe umane depline.

Educația în adevăratul sens al cuvântului constă în a înțelege copilul așa cum este el, fără a-i impune idealul a ceea ce noi credem că el ar trebui să fie. A-l închide în cadrul unui ideal, înseamnă a-l încuraja să se conformeze, ceea ce naște frica și produce în el un veșnic conflict între ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie. Iar toate conflictele interioare se manifestă în exterior în societate. Orice ideal este o veritabilă barieră pentru înțelegerea pe care am putea-o avea despre copil și aceea pe care ar putea-o avea el însuși despre sine.

Părinții care doresc cu adevărat să-și înțeleagă copilul nu-l privesc prin ecranul unui ideal. Ei îl iubesc, îl observă, studiază înclinațiile lui, tendințele lui, caracterul lui, particularitățile lui. Numai părinții care nu-și iubesc copilul îi impun un ideal, căci atunci ambiția lor se sforțează să se împlinească în el, vrând ca el să devină una sau alta. Dar dacă iubești, nu idealul, ci copilul, atunci există posibilitatea de a-l ajuta să se înțeleagă pe sine așa cum este.

Dacă, de pildă, copilul este mincinos, la ce bun să-i pui în față idealul adevărului? Însă trebuie descope-

rite motivele pentru care minte. Pentru a ajuta copilul, trebuie să-i consacri timpul necesar pentru a-l studia și observa.

Și aceasta cere răbdare, iubire statornică. Dar când n-ai nici iubire, nici înțelegere, constrângi copilul să se fixeze într-un anumit fel de a fi, pe care-l numim idealul.

Un ideal este deci o evadare comodă: educatorul care are un ideal este incapabil să-și înțeleagă elevii și să-i călăuzească inteligent, căci pentru el, idealul viitor, *ceea ce ar trebui să fie*, este cu mult mai important decât copilul prezent. Urmărirea unui ideal exclude iubirea, iar fără iubire nici o problemă omenească nu poate fi rezolvată.

Educatorul bun este acela care nu se atașează de o metodă, ci care studiază pe fiecare elev în parte. În raporturile noastre cu copiii și adolescenții nu avem de-a face cu mecanisme care pot reparate rapid, ci cu ființe vii, impresionabile, schimbătoare, simțitoare, temătoare, afectuoase. Și pentru a ne ocupa de ele, trebuie să avem o mare înțelegere, puterea răbdării și a dragostei. Când acestea ne lipsesc, noi recurgem la remedii ușoare și rapide, nădăjduind să obținem rezultate miraculoase și automate. Dacă suntem distrați, mecanizați în comportamentul și în acțiunile noastre, noi ne retragem de la orice chemare care ne deranjează și căreia nu-i putem răspunde prin automatisme. Și în aceasta se află una din cele mai mari dificultăți în educație.

Copilul este deopotrivă rezultatul trecutului și al prezentului. Deci el este deja condiționat. Dacă îi transmitem fundamentul condiționării noastre, noi perpetuăm în același timp condiționarea sa și a noastră. Nu poate exista transformare radicală decât atunci când înțelegem condiționarea noastră și ne eliberăm de ea. A purta

discuții asupra educației în timp ce noi înșine suntem condiționați, este ceva cu totul zadarnic.

Când copiii sunt mici, firește că noi trebuie să-i ocrotim de pericolele materiale și să evităm ca ei să se simtă fizic într-o stare de nesiguranță. Dar din nenorocire, nu ne oprim aici. Noi vrem să modelăm felul lor de a simți și gândi, vrem să-i modelăm după năzuințele și intențiile noastre. Căutăm să ne împlinim pe noi în copiii noștri, să ne perpetuăm prin intermediul lor. Construim ziduri în jurul lor, îi condiționăm prin credințele noastre, prin ideologiile noastre, prin fricile și speranțele noastre. Iar pe urmă plângem și ne rugăm când sunt uciși sau mutilați în războaie sau când experiențele vieții îi fac să sufere.

Aceste experiențe ale vieții, care îi vor face să sufere pe copiii noștri prost pregătiți ca să le primească, nu-i vor învăța libertatea, ci dimpotrivă vor întări voința lor egocentrică. Eul este făcut dintr-o serie de reacții de apărare și de expansiune, iar dezvoltarea lui se află totdeauna conținută în propriile lui proiecții și în identificările care îi sunt agreabile. Câtă vreme traducem experiența în termeni egocentrici, în "eu" și "al meu", câtă vreme eul, ego-ul se menține cu ajutorul reacțiilor sale, experiența nu poate fi liberă de conflicte, de confuzie și de durere.

Libertatea se ivește doar când este înțeles procesul eu-lui, al subiectului care îndură experiența. Doar când eul, cu reacțiile sale acumulate, nu mai este subiectul care îndură experiența, experiența capătă o semnificație cu totul diferită și devine creație.

Dacă vrem să ajutăm copilul să se elibereze de modurile de manifestare ale eului, care produc atâta suferință, fiecare dintre noi trebuie să înceapă a-și modifica profund atitudinea și relațiile sale cu copilul.

Prin gândirea și comportarea lor, părinții și educatorii pot ajuta copilul să se elibereze și să se dezvolte în iubire și omenie.

Educația, așa cum este practică în prezent, nu încurajează în nici un fel înțelegerea tendințelor ereditare și ale influențelor mediului ce condiționează inima și mintea și întrețin frica. Prin urmare ea nu ne ajută să răzvim prin aceste condiționări și să scoatem la lumină ființe omenești integrale. Orice formă de educație care se ocupă doar de o parte a omului și nicidecum de omul întreg duce inevitabil la noi conflicte și la suferințe mai mari.

Numai în libertate poate înflori dragostea și omenia; și numai o educație întemeiată pe cunoașterea de sine poate oferi această libertate. Nici adaptarea perfectă la societatea actuală, nici promisiunea unei utopii viitoare nu pot da individului viziunea interioară care îi este necesară pentru a ieși din starea de conflict.

Educatorul priceput, cunoscând natura interioară a libertății, ajută pe fiecare elev în parte să observe și să înțeleagă valorile și constrângerile sociale pe care le proiectează; îl ajută să devină conștient de influențele exterioare care-l condiționează și care lucrează asupra lui; îl ajută să vadă că propriile sale dorințe contribuie la limitarea minții și la nașterea fricii; îl ajută, pe măsură ce crește, să observe și să înțeleagă relațiile sale cu toate lucrurile, întrucât năzuința de realizare personală naște conflicte și suferințe.

Fără îndoială, este cu putință a ajuta pe individ să perceapă, fără condiționare, valorile durabile ale vieții. Unii vor obiecta că această completă dezvoltare a individului ar conduce la haos; dar este aceasta adevărat? Lume este deja într-o stare de confuzie, iar aceasta se produce pentru că individul n-a învățat să se înțeleagă

pe sine însuși. În timp ce i s-au acordat anumite libertăți superficiale, el a fost învățat să se conformeze, să accepte valori consacrate.

Împotriva acestei înregimentări mulți se revoltă; dar din nefericire revolta lor este doar o reacție condiționată, și care nu face decât să întunece existența. Un bun educator, știind că mintea are tendința de a reacționa, îi ajută pe tineri să schimbe valorile stabilite, nu reacționând, ci învățându-i să fie conștienți de întregul proces al vieții. O deplină cooperare între om și om nu este posibilă fără integrarea pe care o educație potrivită poate s-o trezească în individ.

De ce suntem atât de siguri că este imposibil pentru noi și pentru generația nouă, de a provoca o modificare fundamentală în raporturile umane, mulțumită unei educații potrivite? N-am încercat încă niciodată, și cum cei mai mulți dintre noi se pare că se tem de educația despre care vorbesc, nu suntem înclinați să o încercăm. Ferindu-ne în același timp de a examina chestiunea în fond, afirmăm că natura umană nu poate fi schimbată, acceptăm lucrurile așa cum sunt și încurajăm copilul să se adapteze societății actuale; îl condiționăm după felul nostru de a trăi și avem dorința vie s-o scoată cât mai bine la capăt. Dar oare o asemenea modelare întemeiată pe valorile noastre curente, care ne duc la război și la foamete, poate fi numită educație?

Să nu ne amăgim gândind că această condiționare va dezvolta inteligența și va întrona fericirea. Dacă rămânem fricoși, lipsiți de afecțiune, disperant de apatici, aceasta arată că noi n-avem în realitate dorința de a încuraja individul să se dezvolte în dragoste și omenie, ci că preferăm să-l vedem că are parte de nenorocirile care ne împovărează pe noi și din care el însuși face de asemenea parte.

A condiționa copilul până în a-l face să accepte mediul așa cum este, ar fi o prostie vădită. Câtă vreme nu introducem o schimbare în educație, vom fi de-a dreptul responsabili de perpetuarea haosului și mizeriei. Iar dacă se ivește o revoluție brutală și monstruoasă, ea nu face decât să dea posibilitate unui grup de persoane de a exploata la rândul lor fără milă. Fiecare grup ajuns la putere pune în acțiune propriile sale mijloace de asuprire, fie prin persuasiune psihologică, fie prin forță brutală.

Din motive politice și industriale, disciplina a devenit un factor important în structura socială actuală și, din cauza dorinței noastre de a fi psihologic în siguranță, noi acceptăm și practicăm diferite forme de constrângere. Ele asigură un rezultat, iar noi prețuim scopul ca fiind mai important decât mijloacele, deși mijloacele determină scopul.

Unul dintre pericolele disciplinei este că sistemul devine mai important decât ființele umane care sunt cuprinse în el. Sistemul se transformă într-un înlocuitor al iubirii și ne atașăm de el pentru că inimile noastre sunt goale. Libertatea nu-și croiește niciodată drum prin discipline, prin împotriviri. Ea nu este un scop, un obiectiv de atins: libertatea este la început nu la sfârșit, ea nu stă în vreun ideal îndepărtat.

Libertatea nu înseamnă prilejul de a ne satisface un gust personal sau de a nu ține seama de respectul pentru altcineva. Educatorul sincer va ocroti copilul și-l va ajuta în toate modurile cu putință să se dezvolte în sensul unei libertăți reale; dar îi va fi cu neputință s-o facă dacă este înfeudat unei ideologii oarecare, dacă este oarecare dogmatic sau pornit pe o cercetare personală. Sensibilitatea niciodată nu poate fi trezită prin constrângere. Nu poți obliga copilul să fie liniștit, iar a folosi

constrângerea înseamnă că n-ai observat ce anume face pe copil să fie încăpățânat, obraznic etc. Constrângerea naște antagonism și frică. Recompensele și pedepsele sub orice formă nu fac decât să înrobească și să amortească mintea, și dacă aceasta este ceea ce vrem, educația prin constrângere este un procedeu excelent.

Dar o astfel de educație nu ajută nici la a înțelege copilul, nici nu poate crea un mediu în care să înceteze sentimentul separației și al urii.

Iubirea pentru copil conține ea singură în mod potențial toată educația. Dar cei mai mulți oameni nu-și iubesc copiii; ei au ambiții pentru ei – ceea ce înseamnă că au ambiții pentru ei înșiși. Din nefericire suntem atât de ocupați cu activitățile minții, încât avem puțină vreme pentru elanurile inimii. La urma urmei disciplina înseamnă rezistență; și oare rezistența poate vreodată să nască iubire? Disciplina poate doar să ridice ziduri în jurul nostru; ea nu produce înțelegerea, căci înțelegerea este rodul observării, al cercetării, atunci când toate prejudecățile au fost date la o parte.

Disciplina este un mijloc lesnicios de a avea copilul în mână, dar ea nu ajută la înțelegerea problemelor pe care le pune viața. O anumită formă de constrângere, o disciplină comportând pedepse și recompense poate fi necesară pentru a menține ordinea și o liniște aparentă, atunci când sunt mulți elevi într-o clasă; dar un educator bun, care se ocupă doar de un număr mic de elevi, are oare nevoie de un regim de asuprire, intitulat politicos „disciplină”? Dacă sălile de clasă nu sunt aglomerate, iar profesorul poate să acorde întreaga sa atenție fiecărui copil, să-l observe și să-l ajute, evident constrângerea sau dominarea nu sunt necesare sub nici o formă. Dacă într-un astfel de grup, un elev persistă să creeze dezordine, să fie turbulent fără motiv, educatorul trebuie să se

informeze cu privire la cauza conduitei lui rele, care poate fi urmarea unui regim alimentar nepotrivit, a unei lipse de odihnă, a conflictelor familiale sau a vreunei frici ascunse.

Educația despre care vorbesc cuprinde cultivarea libertății și a inteligenței, care este imposibilă sub orice formă de constrângere ce însoțește frica. La urma urmei, rolul educatorului este de a ajuta elevul să înțeleagă complexitățile întregii sale ființe. A-i cere să-și înăbușe o parte din natura sa în folosul altei părți, înseamnă a crea în el un nesfârșit conflict, care se termină în tulburări sociale. Inteligența, nu disciplina, este cea care naște ordinea.

Conformismul și ascultarea nu-și află locul într-o educație adevărată. Cooperarea între învățător și elev este imposibilă dacă nu există o afecțiune reciprocă și un respect mutual. Când copilului îi sunt cerute manifestări de respect pentru cei mai în vârstă, ele devin în general un simplu obicei, un șir de gesturi, pur exterioare, iar frica ia înfățișarea venerației. Fără respect și considerație pentru celălalt, nu este cu puțință o revelație vie, mai ales când profesorul nu este decât instrumentul propriei sale științe.

Dacă profesorul cere respect de la elevii săi și el are foarte puțin respect pentru ei, este evident că el va provoca indiferență și o lipsă de respect. Dacă nu se ține seama de viața omenească, știința nu va duce decât la distrugere și la mizerie. Cultivarea respectului pentru altul este un element esențial al educației, dar dacă educatorul nu posedă el însuși această calitate, el nu-și poate ajuta elevii să ajungă la o viață integrată.

Inteligența este perceperea esențialului, iar pentru a discerne esențialul trebuie să fii liber de piedicile pe care mintea le proiectează în căutarea propriei sale siguranțe

și confort. Frica este de neînălțurat câtă vreme mintea este în căutarea unei siguranțe; iar când ființele omenești sunt înregimentate sub orice formă, ascuțimea minții și inteligența sunt distruse.

Scopul educației este acela de a stabili raporturi inteligente, nu numai între un individ și altul, dar de asemenea între individ și societate în general; și de aceea este esențial ca educația, mai întâi și mai ales, să ajute întotdeauna pe profesor și pe elev să înțeleagă propriile lor procese psihologice. Inteligența constă în a te înțelege, a te depăși și a merge dincolo de tine însuși; dar nu poate fi inteligență câtă vreme durează frica, care pervertește inteligența și este una din cauzele acțiunii egocentrice. Disciplina poate înăbuși frica, dar nu o dezrădăcinează, iar cunoașterea superficială pe care o primim în educația modernă nu face decât să o îngroape și mai adânc.

În perioada tinereții noastre, în cea mai mare parte din căminele și școlile noastre ni se introduce frica. Nici părinții și nici profesorii n-au răbdarea, timpul sau înțelepciunea de a risipi temerile instinctive ale copilăriei care, pe măsură ce creștem, pun stăpânire pe comportarea și pe judecata noastră, creând un mare număr de probleme. Învățământul despre care vorbesc trebuie să ia în considerație această chestiune, căci frica pervertește întreaga noastră concepție despre existență. A fi liber de frică este începutul înțelepciunii, iar o educație demnă de acest nume provoacă în noi acea eliberare care, doar ea, poate trezi o inteligență destul de profundă pentru a fi creatoare.

Răsplata sau pedeapsa pentru orice acțiune, oricare ar fi, nu face decât să întărească egocentrismul. A lucra pentru altul și în interesul altuia, în numele patriei sau al lui Dumnezeu, conduce la frică, iar frica nu poate sta

la baza unei acțiuni juste. Dacă vrem să ajutăm un copil să aibă respect pentru ceilalți, nu trebuie să-l momim invocând iubirea, ci să-i explicăm ce înseamnă respectul pentru altul, folosind răbdarea și timpul necesar.

Nu există respect pentru altul când intervine ideea recompensei, căci căutarea folosului sau teama de pedeapsă devin cu mult mai importante decât sentimentul respectului. Dacă nu avem respect pentru copil și-l influențăm prin promisiuni și amenințări, dezvoltăm în el sentimentul achiziției și al fricii. Pentru că am fost noi înșine învățați să lucrăm în vederea obținerii de rezultate, noi nu gândim că ar putea exista o acțiune liberă de orice dorință de achiziție.

Adevărata educație încurajează dreapta judecată și respectul pentru alții, fără stimulente și fără amenințări de nici un fel. De îndată ce încetăm a mai căuta rezultate imediate, noi începem să vedem cu claritate cât este de important ca educatorul și copilul să fie amândoi eliberați de frică, de pedepse și de speranța în recompense, ca și de orice formă de constrângere. Însă constrângerea va dura câtă vreme în relațiile reciproce se va amesteca autoritatea.

A te supune autorității procură numeroase foloase celor care gândesc în termeni de profituri și de motive personale. Însă educația bazată pe progres individual și pe profit nu poate construi decât o structură socială de concurență, de antagonisme și de brutalitate. Într-o societate de acest fel am fost noi crescuți, iar starea noastră de confuzie și de dușmănie este evidentă.

Am învățat să ne conformăm unei autorități sau unui maestru, unei cărți sau unui partid, pentru că aceasta ne este folositor. Specialiștii din toate domeniile vieții, de la preot până la birocrat, mânuiesc autoritatea și ne supun. Guvernele sau educatorii care folosesc con-

strângerea nu pot obține, în relațiile omenești, cooperarea necesară bunei stări a societății.

Dacă vrem ca între ființele omenești să se stabilească relații întemeiate pe adevăr, nu trebuie să folosim nici constrângerea, nici chiar convingerea. Cum ar putea exista o afecțiune și cooperare sinceră între cei care exercită puterea și cei care o suportă? Dar privind cu luare aminte și fără părtinire această chestiune a autorității și numeroasele ei implicații, văzând că dorința de putere este distrugătoare în sine, se produce o înțelegere spontană a oricărui proces al autorității. Din clipa în care îndepărtăm ideea autorității, ne găsim asociați unii cu alții și atunci cooperarea și afecțiunea reciprocă devin cu putință.

Adevărata problemă a educației este educatorul. Dacă el folosește autoritatea ca un mijloc pentru a se împlini, pentru a se realiza pe sine, dacă învățământul este pentru el un mijloc de afirmare personală, chiar și un mic număr de elevi poate deveni instrumentul ambiției sale. Dar o recunoaștere intelectuală sau verbală a efectelor paralizante ale autorității ar fi superficială și zadarnică; noi trebuie să avem o viziune profundă a motivelor secrete ale autorității și dominației. Dacă vedem că inteligența nu poate fi niciodată trezită prin constrângere, chiar conștiința acestui fapt va risipi temerile noastre și atunci vom începe să cultivăm un nou mediu, care va fi contrariul actualei ordini sociale și o va depăși cu mult.

Pentru a înțelege semnificația vieții, a conflictelor și durerilor ei, noi trebuie să gândim independent de orice autoritate, inclusiv de aceea a religiilor organizate. Dar dacă în dorința noastră de a ajuta copilul, punem în fața lui exemple impresionante, nu trezim în el decât frică, imitație și diferite forme de superstiții.

Persoanele cu tendință religioasă încearcă să impună copiilor lor credințele, speranțele și temerile pe care le-au moștenit de la proprii lor părinți; iar persoanele anti-religioase sunt deopotrivă de dornice de a influența copiii lor și de a-i face să accepte modul lor particular de gândire. Vrem cu toții ca copiii noștri să-și însușească forma noastră de cult, să se pasioneze de ideologiile pe care le-am ales. Este atât de ușor să te cufunzi în imagini și formule inventate de noi înșine sau de alții! De aceea este necesar a fi întotdeauna atent și treaz.

Ceea ce noi numim religie nu este decât credință organizată însoțită de dogme, de ritualuri, de mistere și de superstiții. Fiecare religie are cărțile ei sfinte, mijloicii ei, preoții ei și modurile ei de a amenința și de a domina. Cei mai mulți am fost condiționați de toate aceste lucruri, iar aceasta este ceea ce se numește educația religioasă. Însă condiționarea aceasta ridică pe om împotriva omului și naște antagonism atât între credincioși cât și împotriva celorlalți. Deși toate religiile susțin că ele aduc venerație lui Dumnezeu și proclamă că trebuie să ne iubim unii pe alții, ele vâra frica în om, servindu-se de doctrinele lor întemeiate pe răsplată și pedeapsă. Iar dogmele lor rivale perpetuează conflictele și luptele.

Dogme, taine, ritualuri: nimic din toate acestea nu duc la o viață spirituală. Educația religioasă în adevăratul sens al acestui cuvânt constă în a încuraja individul să înțeleagă raporturile pe care le întreține cu semenii săi, cu obiectele, cu natura. Nu există viață fără relație, iar fără cunoaștere de sine toate relațiile personale și colective sunt cauze de conflicte și suferințe. Desigur, este imposibil de a explica pe deplin toate acestea copilului; dar dacă educatorul și părinții înțeleg profund tot ceea ce cuprind relațiile omenești, ei vor putea prin

atitudinea lor, prin purtarea și limbajul lor, să-l facă pe copil să înțeleagă, fără prea multe cuvinte și explicații, că este o viață spirituală.

Așa-zisa cultură religioasă descurajează interogarea și îndoiala, și totuși numai examinând sensul și însemnătatea valorilor pe care societatea și religia le-au stabilit în jurul nostru, începem să descoperim adevărul. Rolul educatorului este de a fi profund conștient de propriile sale gânduri și sentimente; atunci el poate să părăsească valorile care i-au dat siguranță și îmbărbătare și să-i ajute pe ceilalți să devină conștienți de ei înșiși și să-și cunoască năzuințele și temerile.

În timpul perioadei de creștere trebuie vegheat să împiedicăm deformările. Iar dacă noi, care suntem mai în vârstă, avem destulă înțelegere, putem ajuta pe cei tineri să se elibereze de piedicile pe care societatea le-a impus, precum și de obstacolele pe care copiii și le proiectează în mintea lor. Dacă tinerii n-au mintea și inima modelată de idei preconcepate religioase și de prejudecăți, ei rămân liberi să descopere, prin cunoașterea de sine, ceea ce este mai presus și dincolo de ei înșiși.

Adevărata religie nu este un ansamblu de credințe și ritualuri, de speranțe și temeri. Iar dacă permitem copilului să crească fără aceste influențe stingheritoare, atunci, poate că maturizându-se, el va începe să cerceteze natura realității, a lui Dumnezeu. Iată pentru ce, educând copilul, este necesar a avea o mare pătrundere a minții.

Cele mai multe dintre persoanele care au tendința de a fi religioase, care vorbesc despre Dumnezeu și despre nemurire, nu cred profund în libertatea individuală și în integrare. Adevărata religie este totuși cultivarea libertății în căutarea adevărului. Nu poate exista un compromis

cu libertatea. Pentru un individ, o libertate parțială nu poate fi de loc libertate. O condiționare de orice fel, politică sau religioasă, nu este libertate și nu va aduce niciodată pace.

Adevărata religie nu este o formă de condiționare. Ea este cu adevărat o stare de liniște în care se află realitatea, Dumnezeu. Dar această stare creatoare nu poate lua ființă decât atunci când există cunoaștere de sine și libertate. Libertatea naște virtutea și fără virtute nu există liniște. Mintea imobilă nu e o minte condiționată, nu este disciplinată sau antrenată spre a sta nemișcată. Nemișcarea nu se ivește decât atunci când mintea înțelege propriul ei proces, care este procesul eului.

Religiile organizate sunt gândurile împietrite ale oamenilor, cu care ei construiesc temple și biserici. Ele au devenit mângâierea celor temători și opiumul celor care se află în nenorocire. Dar Dumnezeu, adevărul, este dincolo de gândirea și de chemările emotive. Părinții și educatorii care descoperă și înțeleg procesul psihologic al fricii și al suferinței ar trebui să poată ajuta pe cei tineri să observe și să înțeleagă propriile lor conflicte și necazuri.

Dacă noi, care suntem mai în vârstă, am putea ajuta copiii pe măsură ce ei cresc, să gândească clar și fără patimă, să iubească și să nu provoace dușmănie, ce ar mai fi de făcut? Dar dacă suntem gata să ne batem, dacă nu suntem capabili să instaurăm ordinea și pacea în lume schimbându-ne profund pe noi înșine, ce valoare au cărțile sfinte și miturile diverselor religii?

Adevărata educație religioasă constă în a ajuta copilul să devină conștient de sine în mod inteligent, să discearnă fără ajutorul altuia ceea ce este trecător de ceea ce este real, și să întâmpine viața cu abnegație. Și oare n-ar avea mai mult rost să începi ziua, acasă sau la

școală, cu un gând serios, sau cu o lectură interesantă și profundă, mai curând decât a mormăi cuvinte și fraze atât de des repetate?

Generațiile trecute, cu ambițiile lor, cu tradițiile și ideologiile lor, au adus mizeria și distrugerea lumii. Poate că generația care urmează, datorită unei educații potrivite, va putea pune capăt acestui haos și să construiască o ordine socială mai armonioasă. Să facem urarea ca cei tineri să aibă o dorință reală de a cunoaște; ca ei să caute mereu adevărul cu privire la fiecare lucru, la politică, la religie, la ceea ce este personal și la ceea ce ține de mediu; și atunci tinerețea va avea un rol mare de jucat și s-ar putea să ne îndreptăm către o lume mai bună.

Cei mai mulți copii sunt curioși prin firea lor; ei vor să știe, dar întrebările lor stăruitoare sunt înăbușite de afirmațiile noastre pretentioase, de superioritatea noastră nerăbdătoare, de modul nostru nepăsător de a face să tacă curiozitatea lor. Noi nu încurajăm dorința lor de a ne întreba, adesea ne temem de întrebările lor; noi nu alimentăm curiozitatea lor, căci am încetat noi înșine de a cerceta.

Cei mai mulți părinți și educatori se tem de nemulțumirea tinerilor; ei tulbură acolo unde era siguranță. Se încurajează prin urmare tinerii să-și înăbușe această tendință, cu ajutorul unui serviciu sigur, cu o moștenire, cu o căsătorie și cu mângâierea unei dogme religioase. Cei vârstnici, cunoscând prea bine diferitele feluri de a amorți mintea și inima, se străduiesc să-i facă pe copiii lor tot atât de inerți pe cât sunt ei înșiși, impunându-le autoritățile, tradițiile și credințele pe care ei înșiși le-au acceptat.

Numai încurajând copilul să pună la îndoială tot ceea ce i se dă să citească, să se întrebe asupra însem-

nătății reale a valorilor stabilite, a tradițiilor, a formelor de guvernare, a credințelor religioase etc., educatorul și părinții pot spera să trezească și să întrețină simțul lui critic și ascuțimea pătrunderii sale.

Tinerii, ori cât de puțin ar fi de vioi, sunt plini de speranțe și de nemulțumire; și așa trebuie să fie, altfel ar fi deja bătrâni și morți. Iar bătrânii sunt revoltați trecutului, dar care au înăbușit cu succes această flacără, găsind securitate și confort într-un mod oarecare. Ei sunt lacomi de o permanență pentru ei și pentru familiile lor, doresc cu îndârjire să găsească o certitudine într-un ideal oarecare, în realitățile lor; și din clipa în care simt acea nemulțumire interioară, se cufundă în răspunderile lor, în ocupațiile lor, sau în orice altceva, în scopul de a scăpa de această tulburare atât de stânjenitoare.

Vremea tinereții este vremea nemulțumirii; este vremea în care nu suntem satisfăcuți nici de noi înșine și nici de lumea înconjurătoare. Trebuie să învățăm a gândi clar și fără ocolișuri, astfel încât interior să nu fim nici supuși nici temători. Independența nu este numai pentru acea porțiune colorată a globului pe care o numim țara noastră, ci pentru noi înșine, ca indivizi și cu toate că suntem exterior dependenți unii de alții, această dependență reciprocă nu devine crudă și asupritoare dacă suntem interior eliberați de dorința de a dobândi putere, autoritate, o situație.

Trebuie să înțelegem adevărata nemulțumire de care cei mai mulți dintre noi se tem. Această nemulțumire ar putea cauza o dezordine aparentă. Dar dacă ar duce – așa cum ar trebui s-o facă! – la cunoaștere de sine și la abnegație, ea este în stare să creeze o ordine socială nouă și o pace durabilă. Odată cu abnegația se naște o bucurie imensă.

Nemulțumirea este calea libertății; dar pentru a putea cerceta fără ocolișuri adevărul, trebuie să înlături toate acele diversiuni emotive care atât de adesea iau forma întrunirilor politice, a lozincilor, a strigătelor repetate, a căutărilor de guru, de supuneri la călăuze spirituale, de orgii religioase de tot soiul. Aceste evadări tocesc mintea și inima. Ele alungă orice discernământ, astfel că ne lăsăm cu ușurință modelați de împrejurări și de frică. Cercetarea pasionată și nu facila imitație a mulțimii va naște o nouă înțelegere a vieții. Tinerii se lasă antrenați atât de ușor de preot sau de politician, de bogat sau de sărac, ca să gândească într-un anumit mod! Însă adevărata educație ar trebui să-i ajute să nu se încreadă în aceste influențe și să se ferească de a repeta lozincile ca niște papagali sau să cadă în capcanele lăcomiei, fie a unora fie a altora. Ei nu trebuie să îngăduie autorității să le paralizeze mințile și inimile. A te pune la remorca unei personalități, oricât de puternică ar fi ea, sau a te lăsa atras de o ideologie, acestea nu sunt mijloace pentru a crea o lume pașnică.

Când terminăm liceul sau universitatea, în general punem cărțile de o parte și gândim că am terminat cu învățătura. Unii, dimpotrivă, simțindu-se stimulați și dorind să-și lărgască câmpul gândirii, continuă să citească și să absoarbă ceea ce alții au spus, și se devotează cunoașterii. Câtă vreme venerăm cunoașterea și tehnica ca mijloace de a ajunge la succes și la dominare, vom trăi în mijlocul unei concurențe crude, plină de antagonisme și de neîncetate lupte pentru pâinea zilnică.

Câtă vreme vom lua succesul ca scop, nu ne vom elibera de frică, fiindcă dorința de a reuși naște neapărat teama de a nu izbuti. Iată pentru ce tinerii n-ar trebui să învețe cultul succesului. Cei mai mulți caută succesul sub o formă sau alta, fie pe un teren de tenis, în lumea

afacerilor sau în politică. Vrem cu toții să fim printre primii, iar această dorință nu încetează de a naște conflicte în noi înșine, precum și între noi și vecinii noștri. Dorința aceasta duce la concurență, la invidie, la dușmănie și în cele din urmă la război.

Întocmai ca și vechile generații, tinerii caută succesul și siguranța. Deși la început resimt o nemulțumire oarecare, curând ei devin respectabili și le este teamă de a spune un nu societății. Zidurile propriilor lor dorințe se închid treptat în jurul lor și ei intră în pas cu lumea, luând în mâini frânele autorității. Nemulțumirea lor, care era chiar flacăra spiritului de căutare și de înțelegere, se stinge și moare și, în locul ei, se înscăunează dorința unei situații bune, a unei căsătorii bogate, a unei cariere strălucite, pe scurt, setea de o siguranță cât mai mare.

Nu există o diferență esențială între bătrâni și tineri. Și unii și ceilalți sunt sclavii dorințelor și ai plăcerilor lor. Maturitatea nu este o chestiune de vârstă; ea vine odată cu înțelegerea. Spiritul de căutare pasionat este poate mai accesibil tinerilor, căci bătrânii au fost adesea năpăstuiți de viață: conflictele i-au uzat, iar moartea, sub diferite forme, îi așteaptă. Aceasta nu înseamnă că ei sunt incapabili de a efectua temeinic o căutare, dar că le este mai greu.

Multora dintre adulți le lipsește maturitatea, sunt adesea copilăroși și aceasta este una din cauzele care contribuie la confuzia și la mizeria din lume. Bătrânii sunt răspunzători de criza economică și morală din prezent, iar una din nenorocitele noastre slăbiciuni este de a voi ca alții să vină să lucreze pentru noi și să schimbe cursul vieților noastre. Așteptăm ca tinerii să se revolte și să construiască o lume nouă, în timp ce noi rămânem inactivi, nemaifiind siguri de rezultat.

Cei mai mulți dintre noi caută siguranța și succesul. Și o minte care năzuiește la siguranță, care este lacomă de succes, nefiind inteligentă, nu se dedă la nici o acțiune deplină. O acțiune completă nu poate exista decât pentru omul care e pe deplin conștient de condiționarea sa, de prejudecățile sale rasiale, naționale, politice și religioase, adică pentru omul care înțelege că drumurile ego-ului sunt totdeauna separatoare.

Viața este un puț cu ape foarte adânci. Te poți duce la el cu găleți mici și să nu scoți decât puțină apă, sau cu găleți mari și să scoți apă din belșug care să dea roade bogate. Timpul tinereții este timpul căutărilor. Este timpul în care vrei să faci experiență cu toate. Școala ar trebui să ajute pe tineri să-și găsească vocațiile și răspunderile lor, și nu pur și simplu să li se încarce mintea cu fapte și cunoștințe tehnice; școala ar trebui să fie pământul bogat în care ei ar putea să crească fără frică, fericiți, integri. A instrui un copil înseamnă a-l ajuta să înțeleagă libertatea și integrarea. Pentru ca să existe libertate, e nevoie de ordine, de ordinea pe care numai virtutea o poate realiza. Cât despre integrare, ea nu se poate produce decât în extrema simplitate. Plecând de la nenumăratele noastre complexități, trebuie să creștem către simplitate. Trebuie să devenim simpli în viața noastră interioară și în nevoile noastre exterioare.

Învățământul din zilele noastre se preocupă de eficiența exterioară și neglijează complet sau pervertește cu bună știință natura interioară a omului. Învățământul nu dezvoltă decât o parte din om și lasă restul să se desfășoare cu mare greutate, astfel încât confuzia noastră interioară, antagonismele noastre profunde, fricile noastre ascunse, predomină în social oricare ar fi noblețea sau iscusința care au prezidat la structura lui. Când bazele educației sunt greșite oamenii se distrug unii pe alții, iar

siguranța fizică pentru fiecare individ este suprimată. A instrui în adevăratul sens al cuvântului înseamnă a-l ajuta pe tânăr să înțeleagă propriul său proces, în totalitatea sa. Căci numai prin unificarea minții și inimii în acțiunea zilnică se naște inteligența și o transformare interioară.

Odată cu informațiile și cu antrenarea tehnică pe care o oferă, instrucția ar trebui să dezvolte o viziune integrală a vieții; ea ar trebui să ajute elevul să cunoască și să dărâme în el însuși orice distincție socială, orice prejudecată și să descurajeze spiritul de achiziție în urmărirea puterii și a dominării. Ea ar trebui să încurajeze rodnică observare de sine și participarea la viață, în totalitatea ei, adică de a nu da importanță părții, "eu-lui" și "al meu-lui", ci să ajute mintea să meargă dincolo de ea însăși în descoperirea realului.

Libertatea nu începe decât odată cu cunoașterea de sine în viața zilnică, adică în relațiile pe care le ai cu oamenii, cu lucrurile, cu lumea ideilor și cu natura. Dacă educatorul ajută într-adevăr elevul să-și realizeze unificarea, el nu poate da o importanță exagerată sau nesăbuită unui aspect particular al existenței. Numai înțelegerea întregului proces al vieții produce unificarea. Când există cunoașterea de sine încetează puterea de a crea iluzii și numai atunci este cu putință să ia ființă realitatea, Dumnezeu.

Este necesar ca ființele omenești să fie complete, dacă vrem să ieșim din starea de criză, și mai ales din criza mondială actuală, fără a fi distruși. Prin urmare probleme principală care se pune învățătorilor și părinților care se interesează cu adevărat de educație, este cum să dezvolte indivizi integri. Pentru a o face, este evident că însuși educatorul trebuie să fie integru. Deci un învățământ bazat pe valori adevărate este de

cea mai mare importanță nu numai pentru tineri, ci de asemenea pentru generația mai în vârstă, dacă aceasta este dispusă să învețe și nu este prea împietrită. Ceea ce suntem noi înșine este cu mult mai important decât întrebarea tradițională asupra a ceea ce s-ar cuveni să învățăm copilul. Și dacă ne iubim copiii, vom veghea ca ei să aibă educatorii care le trebuie.

Învățământul n-ar trebui să fie o profesiune pentru specialiști. Dacă aceasta se întâmplă, cum constatăm adeseori, iubirea dispare; or, iubirea este esențială în procesul integrării. Pentru a fi integral, trebuie să fii eliberat de frică. A nu avea nici o frică, înseamnă a fi independent, fără brutalitate, fără dispreț pentru ceilalți. Această independență este factorul esențial al vieții. Fără iubire nu putem examina și rezolva nici unul din numeroasele noastre conflicte; fără iubire, dobândirea de cunoștințe nu face decât să mărească confuzia și să ducă la auto-distrugere.

Ființa omenească integrată va ajunge la tehnică mulțumită experienței, căci imboldul creator elaborează propria sa tehnică – și aceasta este arta cea mai mare. Când un copil are imboldul creator de a picta, el pictează fără să se preocupe de tehnică. La fel, oamenii care experimentează sunt totuși oameni care învață, sunt singurii învățători adevărați, iar ei vor crea de asemenea propria lor tehnică.

Toate acestea par a fi simple, dar în realitate sunt o revoluție profundă. Dacă gândim cu seriozitate, putem vedea efectul extraordinar pe care l-ar avea asupra societății. În starea actuală a lucrurilor, cei mai mulți dintre noi sunt sleiți la patruzeci și cinci de ani prin robia rutinei. Din cauza supunerii noastre, a temerii și docilității noastre, ne simțim sfârșiți, deși luptăm încă într-o societate care n-are decât foarte puțin rost, în

afară doar pentru acei care domină și sunt în siguranță. Dacă educatorul vede aceasta și înfruntă cu adevărat această experiență, atunci, oricare ar fi capacitățile sale și temperamentul său, învățătura sa nu va fi o treabă de rutină, ci va deveni instrumentul unui ajutor eficace.

Pentru a înțelege copilul, noi trebuie să-l observăm în timp ce se joacă, să-l studiem în diferitele manifestări ale caracterului său; nu trebuie să proiectăm cu privire la el prejudecățile noastre, nădejile și temerile noastre, nici să-l modelăm după dorințele noastre. Dacă judecăm copilul în raport cu ce ne place și displace personal, creăm neapărat bariere și obstacole în raporturile noastre cu el și în relațiile lui cu lumea. Din nefericire cei mai mulți dintre noi doresc să adapteze copilul în așa fel încât să-și satisfacă vanitățile și temperamentele lor particulare. Noi găsim stimulent și plăcere în posesiunea exclusivă și în dominare.

Acest fel de purtare nu este o stare de relații libere, ci de constrângere. Este deci esențial de să înțelegem dificila și complexa dorință de dominare. Dorința se manifestă în forme numeroase și subtile, și, sub aspectul respectabil de echitate și justiție, ea se înrădăcinează cu încăpățănare. Dorința de „a servi” care însoțește setea inconștientă de a stăpâni, este greu de examinat clar. Oare poate exista iubire când există dorința de posesiune? Putem fi oare în comuniune cu acei pe care căutăm să-i dominăm? A domina o persoană înseamnă a te servi de ea pentru o satisfacție personală, iar când te servești de cineva nu există iubire.

Iubirea face să se nască respectul nu numai pentru copii, ci pentru fiecare ființă omenească. Dacă nu suntem profund interesați de această problemă, nu vom rezolva niciodată chestiunea învățământului. O simplă instruire tehnică nu naște decât brutalitate, deci pentru a ne crește

copiii, trebuie să fim foarte sensibili la întreaga mișcare a vieții. Ceea ce gândim, ceea ce facem, ceea ce spunem, are o importanță infinită, căci aceasta creează mediul, iar mediul poate ajuta sau împiedica copilul.

Este deci evident că cei ce sunt profund interesați de această problemă vor trebui să înceapă prin a se înțelege pe ei înșiși și, prin acest fapt, să ajute la transformarea societății. Ei își vor angaja direct responsabilitatea în această acțiune a unei educații noi. Dacă ne-am iubi copiii, oare n-am găsi mijlocul de a pune capăt războiului? Dar dacă nu facem decât să folosim cuvântul iubire fără conținut, problema atât de complexă a mizeriei omenirii va continua. Soluția acestei probleme se află în noi înșine. Trebuie să începem să înțelegem relațiile noastre cu oamenii, cu natura, cu ideile și cu obiectele, căci fără această înțelegere nu este speranță, nu există o soluție a conflictelor și mizeriilor noastre.

A crește un copil cere o observație inteligentă și o grijă atentă. Experții cu cunoștințele lor nu pot niciodată înlocui iubirea părinților. Dar cei mai mulți părinți corup iubirea prin temerile și ambițiile lor, care condiționează și deformează viziunea copilului. Atât de puțini dintre noi știu să iubească! Dimpotrivă, suntem foarte absorbiți de aparențele iubirii.

Actuala structură culturală și socială nu ajută individul să găsească libertatea și integrarea. Iar dacă părinții sunt cât de cât sinceri și doresc într-adevăr ca copiii lor să se dezvolte până la a atinge plenitudinea lor integrală, ei trebuie să înceapă prin a modifica influența familiei și a organiza școli unde educatorii să aibă același punct de vedere.

Influența familiei și aceea a școlii nu trebuie să fie în nici un mod contradictorie. Așadar, părinții ca și educatorii trebuie să înceapă prin a se reeduca pe ei înșiși.

Contradicția care există adesea între viața particulară a individului și viața sa ca membru al unui grup, îl pune într-o permanentă stare de conflict interior și de conflict în relațiile sale cu lumea. Acest conflict este înveninat și alimentat de învățământul în vigoare, la confuzia căruia contribuie guvernării și bisericile cu doctrinele lor contradictorii. Copilul este de la început divizat interior, iar aceasta se sfârșește cu dezastre personale și sociale.

Dacă acei dintre noi care, iubindu-ne copiii, vedem urgența acestei probleme și ne punem mintea și inima pentru a o rezolva, atunci oricât de puțini am fi, vom putea, mulțumită unui învățământ potrivit și a unui mediu inteligent, să ajutăm la dezvoltarea unor ființe umane integrale. Dacă însă, ca atâția alții, ne umplem inimile cu iscusitele plăsmuiri ale minții, vom continua să vedem copiii noștri pierind în războaie, de foamete, sau în urma propriilor lor conflicte psihologice.

Adevărata educație începe cu propria noastră transformare. Trebuie să ne reeducăm pe noi înșine să nu mai ucidem pentru nici o cauză, oricât de dreaptă ar fi, pentru nici o ideologie, oricât de promițătoare ar putea să ni se pară în vederea fericirii viitoare a lumii. Trebuie să învățăm să fim plini de compasiune, să ne mulțumim cu puțin, și să căutăm Supremul, căci numai în aceasta stă adevărata salvare a omenirii.

Intelect, autoritate și intelență

Multe persoane cred că suprimarea analfabetismului în lume ar aduce soluția problemelor noastre omenești. Dar această idee este falsă, și s-a văzut deja, deoarece persoane așa-zis instruite nu sunt pașnice și integrate, ele fiind deopotrivă răspunzătoare de mizeria comună.

Adevărata educație este cea care trezește intelența și conduce la dezvoltarea unei vieți integrate. Este singura care poate crea o cultură nouă și o lume pașnică. Dar pentru a pune în acțiune această nouă formă de educație, noi trebuie să pornim din nou pe o bază complet diferită de cea existentă.

Cu lumea care se prăbușește în jurul nostru noi discutăm despre teorii, despre chestiuni politice deșarte și ne jucăm cu reforme superficiale. Oare aceasta nu denotă o totală lipsă de chibzuință? Unele persoane vor fi de acord asupra acestui punct, dar vor continua să lucreze întocmai ca și până acum. Chiar în aceasta se află nenorocirea existenței. Când auzim un adevăr și nu acționăm în consecință, el devine o otravă pentru noi, iar această otravă se răspândește, provocând tulburări psihologice, dezechilibre și boli. Numai prin trezirea intelenței creatoare în indivizi devine posibilă instaurarea unei vieți pașnice și fericite.

Nu înlocuind un guvern cu altul, un partid prin altul, o clasă cu alta, vom deveni intelenți. Niciodată o revoluție sângeroasă nu va rezolva problemele noastre.

Numai o profundă revoluție interioară, care modifică toate valorile noastre, poate crea un mediu nou, o structură socială luminată. Iar o astfel de revoluție nu poate fi făcută decât de dvs. și de mine, căci nici o ordine nouă nu se va naște câtă vreme nu vom fi dărâmat individual propriile noastre bariere psihologice și nu vom fi liberi.

Putem să schițăm pe hârtie planul unei utopii strălucitoare, „a unei lumi noi și bune”, dar sacrificarea prezentului în favoarea unui viitor necunoscut niciodată nu va rezolva vreuna din problemele noastre. Sunt atâtea elemente care se interpun între prezent și viitor, încât nici o persoană din lume nu poate ști ce va fi viitorul. Ceea ce putem și trebuie să facem dacă suntem sinceri, este de a ataca de îndată problemele noastre și de a nu le lăsa pe mâine. Veșnicia nu este într-un viitor, ea este acum. Problemele noastre există în prezent și pot fi rezolvate numai în prezent.

Cei pentru care această chestiune este serioasă, se vor reînnoi pe ei înșiși. A te reînnoi înseamnă a rupe cu valorile create de agresivele dorințe de auto-apărare. Cunoașterea de sine este începutul libertății. Numai cunoscându-ne pe noi înșine vom putea aduce în lume ordinea și pacea.

Dar unii se pot întreba: „Ce poate face un singur individ pentru a modifica cursul istoriei? Poate el să înfăptuiască ceva doar prin modul său de trai?” Sigur că poate. Este evident că dvs. și cu mine nu vom putea opri de îndată războaiele, nici să creăm imediat o înțelegere între națiuni, dar cel puțin putem aduce lumii cu care ne aflăm în relație zilnică o schimbare radicală, care va avea propriul său efect. Un individ luminat poate acționa asupra unor grupuri vaste de persoane, dar cu condiția de a nu urmări rezultate. O adevărată transformare

interioară este cu neputință la cel care se gândește la profit sau la efectele acțiunii sale.

Problemele omenești nu sunt simple, ci dimpotrivă foarte complexe. Pentru a le înțelege e nevoie de multă răbdare și pătrundere și este de cea mai mare importanță ca noi, în calitate de indivizi, să le înțelegem și să le rezolvăm pentru noi înșine. Ele nu pot fi înțelese prin mijlocirea formulelor superficiale sau a lozincilor, nici nu pot fi rezolvate la nivelul lor propriu de către specialiști, care, nefiind competenți decât într-un singur domeniu, nu fac decât să mărească confuzia și mizeria deja existente. Numeroasele noastre probleme nu pot fi înțelese și rezolvate decât atunci când suntem conștienți de noi înșine ca un proces total, adică atunci când înțelegem întreaga noastră structură psihologică: și nici o religie, nici un conducător politic nu ne pot da cheia acestei înțelegeri.

Pentru a ne înțelege pe noi înșine, trebuie să fim conștienți de relațiile noastre, nu numai cu oamenii, ci de asemenea cu posesiunile, cu ideile, cu natura. Dacă vrem să realizăm o adevărată revoluție în relațiile omenești – care sunt baza oricărei societăți – trebuie să se producă o modificare fundamentală a valorilor noastre și a punctelor noastre de vedere. Dar noi ne ferim să înfruntăm aceste transformări necesare și încercăm să modificăm lumea prin revoluții politice, care totdeauna sunt sângeroase și provoacă dezastre.

Relațiile întemeiate pe senzații niciodată nu pot fi un mijloc de a te elibera de eu și de activitățile sale, care ne închid în noi înșine și ne înlănțuie. Orice relație reprezintă o oglindă în care eul și activitățile sale pot să ni se înfățișeze. Nu poate fi înțeles modul de a fi al eului decât prin reacțiile sale determinate de raporturile cu ceva sau cu cineva. Doar atunci te poți desprinde într-un mod creator.

Pentru a schimba lumea trebuie întâi să ne reînnoim interior. Nimic nu poate fi realizat prin violență, prin „lichidarea” unora sau a altora. Putem găsi o ușurare trecătoare aderând la un grup sau la altul, studiind metode de reformare socială sau economică, promulgând legi sau rugându-ne; dar orice am face, în absența cunoașterii de sine și a iubirii care îi este inerentă, problemele noastre nu vor înceta de a crește și a se înmulți. Dimpotrivă, dacă ne folosim mințile și inimile în preocuparea de a ne cunoaște, vom rezolva fără nici o îndoială numeroasele noastre conflicte și necazuri.

Educația modernă face din noi entități nechibzuite. Ea nu ne ajută decât foarte puțin să descoperim vocațiile noastre personale. Trecem câteva examene și pe urmă, cu puțin noroc, obținem slujbe, care reprezintă adesea o nesfârșită rutină ce umple restul existenței noastre. Chiar dacă nu ne iubim munca, noi suntem siliți să rămânem înhămați, căci n-avem alt mijloc de a ne câștiga existența. Poate am dori să avem cu totul alte ocupații, dar angajamentele și răspunderile noastre ne rețin și mai mult, ne-am lăsat îndrumați de spaimile și fricile noastre. Fiind frustrați, noi căutăm evadări în băutură, în plăceri, în politică sau vreo religie oarecare.

Dacă ambițiile noastre sunt împiedicate, dăm o importanță exagerată la ceea ce ar trebui să fie normal și devenim pradă deformărilor psihologice. Câtă vreme nu vom avea o înțelegere profundă despre modul nostru de a trăi și iubi, despre dorințele noastre politice, religioase și sociale, cu exigențele și rezistențele lor, vom avea probleme din ce în ce mai numeroase în relațiile noastre, care ne vor conduce la mizerie și distrugere.

Ignoranța este o cunoaștere insuficientă a modurilor de a fi ale eului. Această ignoranță nu poate fi anihilată prin activități și reforme superficiale, ci printr-o constantă

percepție a mișcărilor, reacțiilor și răspunsurilor eului în toate relațiile sale. Ceea ce trebuie să realizăm este că noi nu suntem numai condiționați de mediu; noi „suntem” mediul; nu suntem ceva deosebit de el. Gândurile și reacțiile noastre sunt condiționate de valorile pe care societatea, din care suntem parte integrantă, ni le-a impus.

Individul nu vede că el este mediul în totalitatea lui, pentru că în fiecare dintre noi există mai multe entități care evoluează în jurul eu-lui, al ego-ului. Ego-ul este compus din aceste entități iar acestea nu sunt decât dorințe care și-au însușit forme variate. Din această aglomerare de dorințe se naște figura centrală, gânditorul, voința „eu-lui” și „al meu-lui”, stabilindu-se astfel o diviziune între eu și non-eu. Această separare este începutul conflictului interior și exterior.

A fi lucid de acest întreg proces, de ceea ce este conștient și deopotrivă de ceea ce este ascuns, constituie meditația. Și mulțumită acestei meditații, eu-l cu dorințele și conflictele sale este depășit. Cunoașterea de sine este necesară pentru a te elibera de influențele și de valorile care dau adăpost eu-lui; și doar în această eliberare există creație, adevăr, Dumnezeu, sau orice altceva.

Opinia publică și tradiția ne modelează gândurile și sentimentele din cea mai fragedă vârstă. Influențele și impresiile directe produc un efect puternic și durabil, care imprimă o formă particulară întregii noastre vieți conștiente și inconștiente. Un anumit conformism ne este impus încă din copilărie, prin educație și prin contactul cu societatea.

Dorința de a imita este un factor foarte puternic în viețile noastre, nu numai la niveluri superficiale, dar și la cele adânci. N-avem aproape nici un gând și nici un sentiment independent. Când se întâmplă să iasă la lumină, nu sunt totuși decât niște reacții personale de

opозиție față de imaginea pe care pretindem s-o negăm și în care deci nu se află libertatea.

Filozofiile și religiile expun diferite metode considerând că prin ele se poate ajunge la realizarea adevărului sau a lui Dumnezeu. Și totuși a ne exersa printr-o metodă, oricât de folositoare ni s-ar părea în viața zilnică, înseamnă a ne lipsi de gândire și de integrare. Nevoia adâncă de a ne conforma – care este o dorință de siguranță – naște frica și ridică pe primul plan autoritățile politice și religioase, pe conducători și pe eroi, care încurajează spiritul de supunere și ne domină subtil sau grosolan. Însă refuzul de a ne conforma nu este decât o reacție împotriva autorității și nu ne ajută în nici un mod să devenim ființe integrate. Reacțiile sunt fără de sfârșit și nu duc decât la alte reacții.

Conformismul întemeiat pe frici ascunse este înrobirea ființei. Iar simpla percepție intelectuală a acestui fapt, nu eliberează. Doar fiind conștienți de aceste piedici în toate straturile conștiinței noastre, putem să ne desprindem fără a crea piedici noi, mai adânci.

Când suntem lăuntric în stare de dependență, tradiția pune o mare stăpânire asupra noastră, iar mintea care gândește după modurile tradiționale nu poate descoperi ce este noul. Conformându-ne, noi devenim imitatori mediocri, roțițele unei crude mașini sociale. Are importanță doar ceea ce gândim noi și nicidecum ceea ce alții ar vrea să ne facă să gândim. Când ne conformăm unei tradiții, noi devenim destul de repede simple copii a ceea ce credem că ar trebui să fim.

Această imitație a ceea ce este considerat că ar trebui să fim, naște frica. Iar frica ucide orice gândire creatoare, ea înlătură din inima și din mintea voastră acea agerime care ne îngăduie să cunoaștem viața în înțelesul ei deplin. Atunci devenim nesimțitori la pro-

priile noastre dureri, la nenorocirile altora, la surâsul trecătorilor, la zborul păsărelelor.

Frica conștientă sau inconștientă, are multe și deosebite origini și trebuie să fim intens lucizi pentru a ne elibera de toate aceste cauze. Frica nu poate fi înlăturată nici prin disciplină, nici prin o sublimare, nici prin vreun alt act de voință; motivele ei trebuie căutate și înțelese. Iar aceasta cere o răbdare și o luciditate în care nu trebuie să se interpună nici un fel de judecată.

Este relativ ușor de a înțelege și a dizolva fricile noastre conștiente. Dar cei mai mulți dintre noi nu descoperă nici fricile lor inconștiente, căci nu le îngăduim să iasă la suprafață. Și când, în ocazii rare, ele ating conștiința, ne grăbim să le acoperim și să evadăm din ele. Fricile ascunse își destăinuiesc adesea prezența lor în visuri sau în alte forme de exprimare și ele produc deteriorări și conflicte mai grave decât cele cauzate de fricile superficiale.

Cea mai mare parte a vieții noastre psihice, departe de a fi la suprafață, este ascunsă în adâncimi care scapă observării. Dacă vrem ca fricile noastre secrete să iasă la suprafață și să se dizolve, atunci conștiința noastră trează trebuie să fie liniștită și nu preocupată de obișnuințele ei. Atunci aceste frici se ivesc și trebuie să fie observate fără intervenții și fără împotrivire, căci orice condamnare sau justificare nu poate decât să le întărească. Pentru a fi pe deplin eliberați de orice frică, noi trebuie să fim conștienți de influența ei nefastă și numai o luciditate pătrunzătoare și constantă ne poate descoperi numeroasele ei cauze.

Una din urmările fricii este acceptarea autorității în treburile omenești. Autoritatea este creată de dorința noastră de a avea dreptate, de a fi în siguranță, de a trăi confortabil, de a nu fi tulburați de conflicte conștiente.

Dar nimic din ceea ce rezultă din frică nu ne poate ajuta să înțelegem problemele noastre, mai ales că frica se poate ascunde sub formă de respect și de supunere față de așa ziii înțelepți. Înțeleptul nu folosește autoritatea, iar omul care are autoritate nu este un înțelept. Frica, indiferent sub ce formă, ne împiedică să ne înțelegem pe noi înșine și să înțelegem relațiile noastre cu lumea.

A urma o autoritate înseamnă a înlătura inteligența. A accepta o autoritate înseamnă a te supune dominării; înseamnă a te lăsa subjugat de un individ, de un grup sau de o ideologie religioasă sau politică. Iar această supunere este propria ta negare, nu numai negarea inteligenței ci de asemenea a libertății. Acceptarea unei credințe sau a unui sistem ideologic este o reacție de protecție. Această supunere față de autoritate ne poate ajuta să ne camuflăm pentru un scurt timp dificultățile și problemele noastre, în așa fel încât să nu le vedem, ceea ce nu face decât să le intensifice. Iar în acest proces, libertatea și cunoașterea de sine sunt părăsite.

Ce compromis poate să existe între libertate și acceptarea autorității? Cei pentru care compromisul acesta există, nu sunt sinceri cu adevărat când susțin că vor să găsească cunoașterea de sine și libertatea. Ei cred că libertatea este scopul ultim și că, pentru a ne elibera, noi trebuie să ne supunem diferitelor forme de intimidare și asuprire.

Noi tragem nădejde să atingem libertatea conformându-ne la ceva, dar oare mijloacele nu sunt tot atât de importante ca și scopul? Nu modelează ele scopul?

Pentru a înfăptui pacea, noi trebuie să folosim mijloace pașnice. Dacă mijloacele sunt violente, cum n-ar fi și scopul pe măsură? Dacă scopul e libertatea, începutul trebuie să fie liber, căci începutul și sfârșitul sunt una. Nu poate exista cunoaștere de sine și inteligență decât

atunci când există libertate de la primul pas; iar libertatea este negată prin acceptarea autorității.

Noi venerăm autoritatea în diferitele ei forme: succes, cunoaștere, putere etc. Noi impunem autoritatea noastră tinerilor și, în același timp, ne temem de cei care ne domină. Pentru omul care n-are o viziune interioară, puterea exterioară și propria sa situație capătă o foarte mare importanță. De aceea individul se supune din ce în ce mai mult autorității și constrângerii și devine instrumentul cuiva. Putem vedea acest proces pretutindeni în jurul nostru; în momentele de criză națiunile democratice se comportă ca regimuri totalitare, uitând democrația lor impunând un conformism supușilor săi.

Dacă am putea să înțelegem constrângerea care se ascunde înapoia dorinței noastre de a domina sau de a fi dominați, poate că am fi eliberați de efectele paralizante ale autorității. Noi avem dorința nestăvilită de a poseda o certitudine, de a avea dreptate, de a atinge succesul, de a ști; și această dorință de siguranță, de permanență, construiește în noi înșine autoritatea propriei noastre experiențe, în timp ce în exterior creează autoritatea societății, a familiei, a religiei etc. Dar a ignora pur și simplu autoritatea și a te debarasa de simbolurile ei exterioare, n-are decât foarte puțin sens.

A rupe cu o tradiție și a te conforma alteia; a părăsi un maestru și a urma pe un altul – toate acestea nu sunt decât gesturi superficiale. Trebuie să fim conștienți de întregul proces al autorității; trebuie să o percepem în cauzele ei psihologice; trebuie să înțelegem și să depășim setea de certitudine; numai atunci poate acționa o mare și pătrunzătoare luciditate; această libertate este necesară de la început, ea nu este un sfârșit.

Dorința de certitudine, de securitate, este una din activitățile majore ale eu-lui; dorința aceasta trebuie să

fie mereu supravegheată și nu trebuie să te mărginești a o îndrepta în altă direcție, și nici a o turna în vreun tipar pe care l-ai ales. Ego-ul, „eu-l” „al meu-l” este foarte puternic la cei mai mulți dintre noi; fie că doarme, fie că este treaz, el este mereu prezent, mereu pe cale de a se întări. Dar dacă există o percepere pătrunzătoare a eu-lui și a faptului că toate activitățile lui, oricât de subtile ar fi, duc inevitabil la conflicte și la suferințe, această sete de certitudine, această voință de a dura, ajung la capătul lor. Trebuie să fii neîncetat lucid dacă vrei ca eul să-și dezvăluie procedeele și stratagemile lui; iar când începem să le înțelegem și să deslușim implicațiile autorității, precum și tot ce se cuprinde în acceptarea sau în refuzul nostru de a ne supune, suntem deja pe calea de a ne elibera.

Câtă vreme mintea se lasă stăpânită și dominată pentru a-și potoli dorința ei de siguranță, nu se poate produce nici o depășire a eu-lui și a problemelor lui; de aceea nu ne putem elibera de eu prin dogme sau prin credințe organizate, care sunt numite religii. Dogmele și credințele nu sunt decât proiecții ale minților noastre. Ritualurile, *puja*¹, metodele de meditație, cuvintele și frazele mereu repetate, deși pot produce unele rezultate plăcute, nu eliberează mintea de eu și de activitățile lui, căci eul este în esență produsul senzației.

În clipele în care suferim, ne întoarcem spre ceea ce numim Dumnezeu, care nu este decât o imagine a propriilor noastre minți; sau găsim explicații care ne îmbărbătează și ne mulțumesc câtva timp.

Religiile pe care le practicăm au fost create de speranțele și de temerile noastre, de dorința noastră de a ne afla liniștea într-o siguranță interioară. Și odată cu cultul

¹ Practică rituală hindusă.

autorității – al unui mântuitor, al unui învățător sau al unui preot – se ivește supunerea, servilismul și imitația. Astfel suntem exploatați în numele lui Dumnezeu, după cum suntem exploatați în numele partidelor și al ideologiilor, și continuăm să suferim.

Cu toții suntem ființe omenești, oricare ar fi numele pe care ni-l dăm, iar partea noastră e suferința. Durerea ne este comună tuturor, idealistului ca și materialistului. Idealistul evadează din „ceea ce este” iar materialistul are un alt mod de a nega adâncimea de nepătruns a prezentului. Fiecare dintre ei are mijloace de a aboli problemele complexe ale suferinței. Amândoi sunt mistuiți de dorințe, de ambiții și de conflicte, iar modurile lor de viață nu nasc liniștea. Amândoi sunt răspunzători de confuzia și de mizeria lumii. Or, când suntem în stare de conflict, de suferință, nu există înțelegere. Acțiunea care rezultă din această stare nu poate decât să mărească durerea și confuzia, în ciuda griii și îndemănării pe care le-am putea pune. Pentru a înțelege conflictul și astfel a ne elibera de el, este nevoie de o percepție clară a procesului conștient și inconștient al minții.

Nici un idealism, nici un sistem, nici o doctrină de nici un fel nu ne poate ajuta să descoperim activitățile adânc ascunse ale minții. Dimpotrivă, orice formulare sau concluzie va împiedica această descoperire. Urmărirea a ceea ce ar trebui să fie, atașamentul la principii, la ideologii, stabilirea unui scop – toate acestea duc la iluzii. Dacă trebuie să ne cunoaștem, este necesară o anumită spontaneitate, o libertate de a observa; și aceasta nu este cu puțință dacă mintea e prizoniera valorilor superficiale, idealiste sau materialiste.

A exista înseamnă a fi în relație. Fie că aparținem sau nu unei religii organizate, fie că suntem mondeni sau preocupați de vreun ideal, suferința noastră nu poate

fi rezolvată decât prin înțelegerea noastră în starea de relație. Numai cunoașterea de sine poate aduce omului liniștea și fericirea, căci această cunoaștere este începutul inteligenței și integrării. Inteligența nu este o simplă adaptare, nici o cultivare a minții, nici dobândirea de cunoștințe: este capacitatea de a înțelege modurile de a fi ale vieții; este perceperea adevăratelor valori.

Educația modernă, dezvoltând intelectul, oferă un număr din ce în ce mai mare de fapte și de teorii, fără a da naștere înțelegerii întregului proces al existenței omenești. Suntem foarte intelectuali, am dobândit minți foarte iscusite, suntem dibaci în explicații, dar aceasta nu este inteligență; căci pentru a înțelege întregul proces al existenței, trebuie să existe o unificare a minții și a inimii, în acțiune: inteligența nu este distinctă de iubire.

Pentru cei mai mulți dintre noi, această revoluție interioară este extrem de greu de realizat. Știm cum se meditează, cum se cântă la pian, cum se scrie, dar n-avem nici o cunoaștere despre omul care meditează, care cântă la pian sau care scrie. Nu suntem creatori pentru că mințile și inimile noastre sunt pline de cunoștințe, de informații și de aroganță; suntem plini de citate, repetăm ceea ce au gândit sau au spus alții. Dar ceea ce are întâietate este experiența personală și nu descrierile experiențelor. Trebuie să existe iubire înainte de a exista exprimarea iubirii.

Este deci clar că simpla dezvoltare a intelectului, care constă în a dobândi o capacitate sau cunoștințe, nu are ca rezultat inteligența. Există o deosebire pe care trebuie s-o facem între intelect și inteligență. Intelectul este gândirea funcționând independent de emoție, în timp ce inteligența este capacitatea de a simți precum și de a raționa; și câtă vreme nu întâmpinăm viața cu inteligența mai curând decât numai cu intelectul singur

sau cu emoția singură, nici un sistem politic sau educativ din lume nu ne poate salva din haos și distrugere.

Cunoașterea nu e înțelepciune, ea nu este comparabilă cu inteligența. Înțelepciunea nu este o marfă aflată pe piață și care poate fi cumpărată cu prețul studiilor și al disciplinelor; înțelepciunea nu se găsește în cărți, ea nu poate fi strânsă, înmagazinată în memorie. Ea vine odată cu uitarea de sine a eului. A avea o minte deschisă este mai important decât a învăța; și noi putem să ne deschidem mintea, dar nu îndopând-o cu informații, ci fiind conștienți de gândurile și de sentimentele noastre, examinându-ne cu atenție pe noi înșine, percepând influențele care ne înconjoară, ascultând pe ceilalți, observând pe bogați și pe săraci, pe puternici și pe umili. Înțelepciunea nu este rodul fricii și al asupririi; ea se naște când sunt observate și înțelese incidentele zilnice din relațiile omenești.

Setea noastră de știință, dorința noastră de a dobândi fără încetare ceva, ne fac să pierdem iubirea. Noi tocim percepția noastră despre frumos, sensibilitatea noastră față de cruzime. Ne specializăm din ce în ce mai mult și suntem din ce în ce mai puțin uniți, compleși. Înțelepciunea nu poate fi înlocuită prin cunoștințe, nici prin vreo sumă de explicații, nici prin vreo acumulare de fapte, care nu vor elibera omul de suferință.

Cunoașterea este necesară, știința își are utilitatea ei; dar dacă mintea și inima sunt înăbușite de cunoștințe, și dacă motivul suferinței este ascuns prin diferite explicații, viața devine zadarnică și nu mai are sens. Și oare nu aceasta se întâmplă celor mai mulți dintre noi? Educația pe care o primim ne face din ce în ce mai găunoși; ea nu ne ajută să dezgropăm straturile profunde ale ființei noastre, iar viețile noastre devin din ce în ce mai lipsite de armonie și mai goale.

Informarea sau cunoașterea faptelor deși este în neîncetată creștere, este chiar prin natura ei mărginită. Înțelepciunea este nemărginită, ea include cunoașterea și procesul acțiunii; însă noi prindem o ramură și credem că este întregul copac. Cunoașterea unei părți nu ne poate face niciodată să simțim bucuria totalității. Intellectul nu poate să ne conducă la totalitate căci el nu este decât un fragment, nu este decât o parte.

Noi am despărțit intelectul de sensibilitate și l-am dezvoltat în dauna sensibilității. Suntem ca obiectele cu trei picioare, dintre care unul este mai lung decât celelalte două; noi n-avem echilibru. Suntem antrenați să devenim intelectuali; educația noastră face ca intelectul să devină mai pătrunzător, mai iscusit, să știe să dobândească, astfel încât să aibă rolul principal în viețile noastre. Inteligența este cu mult superioară intelectului, căci ea înseamnă unirea rațiunii și a iubirii. Însă inteligența nu există decât în cunoașterea de sine, în profunda înțelegere a întregului proces al sinelui.

Ceea ce este esențial pentru om, fie că-i tânăr sau bătrân, este de a trăi deplin, integral. Și pentru aceasta, problema noastră cea mai însemnată este cultivarea acestei inteligențe, care duce la integrare. Dând o importanță exagerată unei părți din structura noastră, aceasta ne oferă o vedere parțială, deci deformată a vieții; și această deformare este cauza celor mai multe dificultăți. Orice dezvoltare parțială a temperamentului nostru este în mod firesc dezastruoasă pentru noi înșine și pentru societate. Este într-adevăr foarte important să abordăm problemele noastre omenești dintr-un punct de vedere integral.

A fi o ființă umană integrată înseamnă a înțelege întregul proces al conștiinței, în regiunile sale ascunse ca și în cele aparente. Iar aceasta nu e cu puțință dacă

acordăm o importanță nemeritată intelectului; noi ne împodobim cu aspectul său strălucitor, dar în interior suntem săraci, găunoși și confuzi. Această trăire exclusiv în intelect este drumul dezintegrării, căci ideile, ca și credințele, nu pot niciodată să-i solidarizeze pe oameni, ele nu pot decât să-i divizeze.

Câtă vreme ne bizuim pe intelect ca mijloc de unificare, se produce inevitabil dezintegrare. Iar a înțelege că acțiunea întemeiată pe gândire dezbină, înseamnă a fi conștient de modalitățile eului, de procedeele dorințelor noastre. Trebuie să fim conștienți de condiționarea noastră și de reacțiile ei, atât colective cât și personale. Numai când ești deplin conștient de activitățile eului, cu dorințele și căutările lui contradictorii, cu speranțele și temerile sale, există posibilitatea de a merge dincolo de eu.

Numai iubirea și un mod just de gândire vor produce o revoluție adevărată – aceea care se va realiza în noi. Dar cum vom putea avea iubire? Nu urmărind idealul iubirii, ci doar când nu va mai exista ură, nici lăcomie, când sentimentul eului, care este cauza dușmăniilor, va fi încetat. Omul împotmolit în realizările exploatării, lăcomiei, invidiei, niciodată nu poate să iubească.

Dacă suntem fără iubire, dacă gândim fals, asuprirea și cruzimea nu vor înceta să sporească. Problema antagonismelor omenești poate fi rezolvată, însă nu urmărind idealul păcii, ci înțelegând cauzele războaielor, care se află în atitudinea noastră față de viață, față de semenii noștri. Iar această înțelegere nu se poate ivi decât printr-o educație potrivită. Fără această schimbare în inimă, fără această bunăvoință, fără această transformare interioară care se naște din percepția lucidă a sinelui nu poate exista pace, nici fericire pentru oameni.

Educația și pacea lumii

Pentru a descoperi rolul pe care educația îl poate juca în criza mondială actuală, noi trebuie să înțelegem cum a luat naștere această criză. Evident, ea este rezultatul creării de false valori în relațiile noastre cu oamenii, cu posesiunile și cu ideile. Dacă relațiile noastre cu persoanele se întemeiază pe umflarea eului, dacă raporturile noastre cu obiectele sunt posesive, structura societății nu poate fi bazată decât pe concurență, care ne dezbină. Dacă în raporturile noastre cu ideile, justificăm o ideologie opunându-ne alteia, rezultatul de neînălțat este o neîncredere reciprocă și o stare de dușmănie.

O altă cauză a haosului prezent este faptul că noi ne supunem autorității începând din școala elementară și universitate și până în viața noastră zilnică. Conducătorii și autoritățile lor sunt factori de deteriorare în orice cultură. A urma pe cineva înseamnă a nu avea înțelegere; nu este decât teamă și conformism, care duc la cruzimea statelor totalitare și la dogmatismul bisericilor.

A te sprijini pe guverne, a recurge la organizații și la autorități pentru această pace care trebuie să înceapă cu cunoașterea de sine, înseamnă a crea un nou conflict încă mai grav; și nu poate exista fericire durabilă câtă vreme acceptăm o ordine socială ce comportă lupte fără sfârșit și o stare de antagonism între om și om. Dacă vrem să schimbăm condițiile existente, trebuie mai întâi să ne transformăm pe noi înșine, adică să devenim con-

științi de acțiunile, de gândurile și de sentimentele noastre în viața noastră zilnică.

Dar noi nu dorim cu adevărat pacea, nu vrem să punem capăt exploatarei, nu acceptăm să se amestece cineva în lăcomia noastră, nici să se modifice actuala ordine socială. Vrem ca toate să continue ca în trecut, poate cu câteva schimbări superficiale, și astfel cei puternici și vicleni ne vor conduce la nesfârșit.

Pacea nu se obține prin vreo ideologie și nu depinde de nici o legislație; ea nu se naște decât în momentul în care noi, ca indivizi, începem să înțelegem propriile noastre procese psihologice. Dacă, refuzând răspunderea pe care o comportă acțiunea individuală, noi așteptăm ca un sistem să ne aducă pacea, nu va dura prea mult ca să fim înrobiți.

Când guvernele, dictatorii, lumea marilor afaceri, puternicii oameni ai bisericii, vor constata că antagonismul crescând dintre oameni i-a adus într-un grad de distrugere prea mare ca să fie rentabil, ei ar putea să ne silească, prin decrete sau prin orice altă constrângere, să ne suprimăm ambițiile și să contribuim la buna stare a omenirii. La fel, după cum educația pe care o primim azi ne împinge spre un spirit brutal de concurență, vom fi poate într-o zi constrânși să ne respectăm unii pe alții și să muncim pentru omenire în ansamblul ei. Dar chiar atunci când am fi bine hrăniți, îmbrăcați și înzestrați cu locuințe bune, nu vom fi eliberați de conflictele și de antagonismele noastre, care vor fi pur și simplu transpuse pe un alt plan și vor deveni mai diabolice și mai pustiitoare. Acțiunea morală și dreaptă este aceea care este îndeplinită de bună voie, și numai înțelegerea poate aduce pace și fericire oamenilor.

Credințele, ideologiile și religiile organizate ne ațâță împotriva vecinilor noștri; există conflicte nu numai între

mediile sociale, ci și în sânul fiecăruia dintre ele. Noi trebuie să înțelegem că atâta vreme cât ne identificăm cu o țară, câtă vreme ne agățăm de o certitudine, câtă vreme vom fi condiționați de dogme, vor exista conflicte și suferințe, atât în noi înșine cât și în lume.

Și apoi se pune chestiunea patriotismului. Care sunt momentele când ne simțim patrioți? Evident că nu este o emoție de fiecare zi: suntem stăruiți împinși să o simțim prin cărțile de școală, prin jurnale și alte organe de propagandă, care stimulează egocentrismul rasial, ridicând în slavă pe eroii naționali, repetându-se că țara noastră și modul nostru de viață sunt mai bune decât ale altora. Acest spirit patriotic alimentează vanitatea din tinerețe și până la bătrânețe.

Afirmația repetată mereu că aparținem unui anumit grup politic sau religios, că suntem cutare sau cutare națiune, măgulește micile noastre ego-uri, le umflă ca pe niște pânze de corabie, până ce suntem gata să ucidem pentru țara noastră, pentru rasa sau ideologia noastră. Toate acestea sunt atât de stupide și atât de puțin naturale! Căci ființele omenești sunt cu mult mai importante decât frontierele naționale sau ideologice.

Dezbinătorul spirit naționalist se răspândește pretutindeni ca un părijol. Patriotismul e cultivat și exploatat cu dibăcie de cei care caută o mai mare expansiune, mai multă putere, o mărire a bogăției și fiecare dintre noi participă la acest proces, căci noi de asemenea dorim toate aceste lucruri. Cucerirea de noi teritorii și de popoare procură noi piețe pentru produse, precum și pentru ideologiile politice și religioase.

Trebuie să observăm aceste expresii ale violenței și ale urii cu o minte lipsită de prejudecăți, care nu se identifică cu nici o țară, cu nici o rasă, cu nici o ideologie, dar care încearcă să descopere adevărul. Este o

mare bucurie să vezi un lucru clar, fără a fi influențat de noțiunile și afirmațiile altora, fie ei guvernanți, specialiști sau savanți. De îndată ce vedem că patriotismul este o piedică în calea fericirii omului, nu mai trebuie să luptăm împotriva acestei emoții false; ea ne-a părăsit pentru totdeauna.

Naționalismul, spiritul patriotic, conștiința de clasă sau de rasă, sunt modalități ale ego-ului, deci factori de dezbinare. La urma urmei, este o națiune altceva decât un grup de indivizi trăind împreună din motive economice și de protecție personală? Frica și un sentiment de dobândire și de auto-apărare naște ideea de „țara mea”, cu frontierele ei, cu barierele ei vamale, care fac imposibilă fraternitatea și unitatea umană.

Dorința de a dobândi și de a păstra, setea de a ne identifica cu ceva mai mare decât noi, nasc spiritul naționalismului. Iar acesta provoacă războaie. În fiecare țară, conducătorii sprijiniți de biserici încurajează mândria națională și spiritul de dezbinare. Naționalismul este o boală; el niciodată nu va putea instaura unitatea lumii. Boala nu e o etapă către sănătate; ne trebuie vindecarea.

Pentru că suntem naționaliști, totdeauna gata să apărăm statul nostru suveran, credințele și achizițiile noastre, noi suntem veșnic înarmați. Bogățiile și ideile au devenit mai importante pentru noi decât viețile omenești, astfel că dușmănia și violența sunt starea noastră constantă. Susținând suveranitatea țării noastre, noi suntem pe cale de a ne distruge fiii; venerând statul, care nu este decât propria noastră proiecție, noi suntem pe cale să ne sacrificăm copiii pentru o satisfacție personală. Naționalismul și statele suverane sunt cauzele și instrumentele războiului.

Instituțiile noastre sociale actuale nu pot evolua către o federație mondială, căci temeliile lor sunt rele.

Parlamentele și sistemele de educație care sunt în favoarea suveranității naționale și accentuează importanța grupului, nu vor pune niciodată capăt războiului. Fiecare grup separat, cu conducătorii și condușii lui, este un izvor de conflicte. Câtă vreme nu vom modifica radical relațiile actuale dintre om și om, progresul industrial va duce la tulburări și va deveni un instrument de distrugere și de mizerie; câtă vreme vor exista violența și tirania, înșelăciunea și propaganda, nu va fi înfăptuită fraternitatea umană.

Învățămintul care nu formează decât ingineri minunați, oameni de știință strălucitori, conducători de întreprinderi capabili, muncitori iscusiți, nu va putea niciodată să-i unească pe asupriți și pe asupritori; și noi putem vedea că sistemul nostru de educație care încurajează numeroasele cauze de vrajbă și ură între ființele omenești, n-a împiedicat asasinatelor în masă săvârșite în numele unei țări sau al lui Dumnezeu.

Religiile organizate, cu autoritățile lor temporare și spirituale, sunt la fel de incapabile de a dăruia pace omului, căci ele de asemenea sunt produsul ignoranței și al fricii, al iluziilor noastre și al egoismului nostru.

Năzuind la siguranță în lumea aceasta sau în lumea cealaltă, noi creăm instituții și ideologii care să ne-o garanteze; dar cu cât luptăm mai mult pentru a o dobândi, cu atât mai puțin o vom avea. Dorința de a fi în siguranță nu face decât să creeze separații și să adâncească antagonismele. Dacă noi simțim adânc acest adevăr, nu verbal sau intelectual, ci cu toată ființa noastră, vom începe să schimbăm radical relațiile noastre cu semenii noștri, cu anturajul nostru imediat și numai atunci vom putea realiza unitatea și fraternitatea. Stăpâniți de frici de tot soiul, noi suntem în general foarte grijulii de siguranța noastră. Nădăjduim că printr-o

minune oarecare nu vor mai fi războaie și atunci vom înceta de a acuza alte grupuri naționale, de a fi ațâțători la războaie, în timp ce ceilalți la rândul lor, ne învinovătesc de a fi răspunzători de dezastre. Deși războiul este atât de dăunător societății, noi ne pregătim și insuflăm tinerilor spirit militar.

Dar are instrucția militară vreun loc în educație? Totul depinde de ce vrem să ajungă copiii noștri. Dacă dorim să-i facem ucigași foarte îndemânatici, o instrucție militară este neapărat necesară. Dacă vrem să disciplinăm și să înregimentăm mințile lor, dacă scopul este de a-i face naționaliști și, prin urmare, iresponsabili față de societate în ansamblul ei, instrucția militară este un mijloc bun de a ajunge la aceasta. Dacă iubim moartea și distrugerea, evident că disciplina militară este importantă. Rostul generațiilor este de a concepe și executa planuri de război; și dacă intenția noastră este de a ne bate mereu între noi precum și a ne lupta cu vecinii noștri, să nu șovăim: să formăm un număr și mai mare de generali.

Dacă nu trăim decât pentru a întreține fără încetare lupte între noi înșine și împotriva altora; dacă dorința noastră este de a perpetua vărsarea de sânge și nenorocirile, atunci să avem mai mulți politicieni, mai mulți dușman – și tocmai aceasta este ceea ce facem. Civilizația modernă este bazată pe violență; ea face deci curte morții. Câtă vreme venerăm forța, în moravurile noastre va fi violență. Dar dacă vrem pacea; dacă vrem relații sănătoase între oameni, fie că ei sunt creștini sau hinduși, ruși sau americani; dacă vrem ca fiii noștri să fie ființe omenești integrale; atunci antrenamentul militar este o piedică de netrecut, un mod greșit de comportare. Una din principalele cauze ale urii și dușmăniei este credința că o clasă sau o rasă anumită e superioară

alteia. Copilul n-are o conștiință de clasă sau de rasă, însă mediul lui familial sau școlar, ori ambele laolaltă îi vâra în cap sentimentul de a fi deosebit. Pentru el are puțină importanță dacă colegul lui de joacă este negru sau evreu, brahman sau nebrahman, dar presiunea întregii structuri sociale influențează asupra minții lui, îl afectează și-l modelează.

Și aici, iarăși, problema nu este copilul, ci adulții care au creat un mediu de valori false și de particularități care n-au nici un sens.

Ce temei real avem pentru a face deosebiri între ființele omenești? Trupurile noastre pot fi deosebite ca structură și culoare, iar fețele noastre sunt diferite, dar sub piele ne asemănăm foarte mult; orgolioși, ambițioși, invidioși, violenți, senzuali, năzuind spre putere. Scoateti etichetele și rămânem foarte goi; dar noi nu putem înfrunta goliciunea noastră și stăruim prin urmare asupra etichetei – ceea ce arată cât de puțin maturi, cât de copilăroși suntem în realitate.

Pentru a permite copilului să se maturizeze liber de prejudecăți, trebuie mai întâi să înlături prejudecățile pe care le ai tu însuși și pe urmă pe acelea ale mediului – ceea ce înseamnă a sfărâma structura acestei societăți frivole pe care am creat-o. Acasă putem spune copilului cât de absurd este de a avea o conștiință de clasă sau de rasă, și el va fi probabil de părerea noastră, dar când va merge la școală și se va juca cu alți copii, va fi molipsit de spiritul dezbinării. Iar aceasta se poate produce în sens invers: familia poate avea un spirit tradițional, strâmt, iar școala să aibă spiritul mai larg. În ambele cazuri există un conflict între mediul familial și mediul școlar, iar copilul îl suportă.

Pentru a crește un copil în mod sănătos, pentru a dezvolta sensibilitatea lui până la punctul care să-i

îngăduie a vedea aceste prejudecăți stupide, noi trebuie să stabilim cu el raporturi foarte strânse, să abordăm toate subiectele, să-i îngăduim a asista la convorbiri inteligente, să încurajăm spiritul lui de curiozitate și de nemulțumire existent și să-l ajutăm astfel să descopere prin el însuși adevărul și falsul.

Căutarea neîncetată și adevărata nemulțumire nasc inteligența; dar a le menține treze este extrem de anevoios, căci cele mai multe persoane nu vor ca odraslele lor să aibă acest fel de inteligență: este foarte greu de trăit cu o persoană care nu face decât să pună la îndoială valorile stabilite.

Controlul educației de către guvern este o mare calamitate. Nu există nici o speranță de a stabili pacea și credința în lume câtă vreme educația este în serviciul statelor sau al bisericilor. Și totuși guvernele se ocupă din ce în ce mai mult de copii și de viitorul lor, iar când nu o fac, atunci religiile organizate își însușesc rolul de educator.

Această condiționare a minții copilului în vederea adaptării la o ideologie particulară, politică sau religioasă, cultivă dușmănia dintre om și om. Într-o societate bazată pe spiritul de concurență nu poate exista fraternitate; și nici o reformă, nici o dictatură, nici o metodă educativă nu-i va da naștere.

Câtă vreme dvs. veți rămâne neo-zeelandez, iar eu hindus, va fi absurd să vorbim despre unitatea umană. Cum ne putem întâlni cu ființe omenești, dacă dvs. în țara dvs. și eu în țara mea păstrăm prejudecățile noastre religioase și comportamentul nostru diferit în chestiunea economică? Cum poate fi fraternitate câtă vreme patriotismul separă omul de om, când milioane de oameni suferă de lipsuri, iar alții trăiesc în belșug? Cum poate exista unitate umană câtă vreme ne dezbină credințele,

când unele grupuri își exercită stăpânirea asupra altora, în timp ce bogații sunt puternici iar sărmanii lacomi de aceeași putere, când pământurile sunt rău împărțite, în timp ce unii sunt bine hrăniți, iar mulțimile suferă de foame?

Una din greutățile noastre este că nu suntem pe deplin hotărâți să schimbăm această stare de lucruri, pentru că nu vrem ca viețile noastre să fie tulburate. Noi preferăm să modificăm societatea în măsura în care aceasta ne va fi avantajos și astfel nu ne preocupăm deloc de golul nostru interior și de cruzimea noastră.

Oare putem ajunge la pace prin violență? Se poate obține pacea treptat, printr-un proces lent al timpului? Desigur iubirea nu este o chestiune de timp sau de antrenament. Se spune că ultimele două războaie au fost purtate pentru democrație; iar acum ne pregătim pentru un război mai vast și mai distrugător și există mai puțină libertate decât înainte. Dar ce s-ar întâmpla dacă am înlătura piedicile care închid calea inteligenței, precum autoritatea, credințele, naționalismul și orice spirit ierarhic? Am fi oameni care nu suportă jugul nici unei autorități, adică ființe omenești în relații directe unii cu alții, iar atunci va exista, poate, iubire și compasiune. Esențialul în educație, ca în orice alt domeniu, este de a avea oameni înțelegători și afectuoși, ale căror inimi să nu fie pline de vorbe goale, de plăsmuiri ale minții.

Dacă suntem de părere că pentru fericirea de a trăi merită să avem chibzuință, grijă, afecțiune, este foarte important ca să ne cunoaștem pe noi înșine. Și dacă dorim să clădim o societate cu adevărat luminată, ne trebuie educatori care să înțeleagă ce înseamnă a fi deplin și deci să fie capabili de a transmite această înțelegere copilului. Ei ar trebui să fie un pericol pentru

actuala structură a societății și astfel educatorul care, simțind deplina semnificație a păcii, va începe să arate copilului tot ce cuprinde naționalismul și stupiditatea războiului, și-ar pierde repede postul. Știind aceasta, cei mai mulți dintre educatori consimt la un compromis, iar prin aceasta contribuie la menținerea sistemului de exploatare și de violență în vigoare.

Pentru a descoperi adevărul este mai întâi necesar de a fi eliberat de conflictele care au loc atât în individ cât și între individ și lumea exterioară. Când nu mai suntem în stare de conflict interior, nu mai suntem nici în exterior. Conflictul interior este acela care, proiectat în afară, devine mondial.

Războiul este proiecția spectaculoasă și sângeroasă a vieții noastre zilnice. Este o precipitare a vieții noastre de toate zilele. Fără transformarea noastră proprie, vor exista mereu antagonisme naționale și rasiale, certuri ideologice copilărești, o înmulțire a numărului de soldați, și brutalitățile fără număr care contribuie la crearea omului organizat.

Educația în întreaga lume a dat faliment, producând distrugeri și mizerii din ce în ce mai mari. Guvernele sunt pe cale de a-i dresa pe tineri să devină soldații și tehnicienii de care au nevoie; înregimentarea și prejudecățile sunt întreținute și impuse. Luând în considerație aceste fapte, trebuie să ne întrebăm asupra sensului existenței, precum și asupra semnificației și scopului vieților noastre. Trebuie să descoperim mijloace potrivite pentru a crea un mediu nou; căci mediul poate face din copil o brută, un specialist nesimțitor sau să-l ajute să devină o ființă omenească sensibilă. Trebuie să creăm un guvern mondial care se va deosebi radical de toate acelea pe care le avem, care nu va fi întemeiat pe naționalism, pe ideologii, pe forță.

Toate acestea cer să înțelegem responsabilitatea pe care o avem unii față de alții în relațiile noastre reciproce. În inimile noastre trebuie să fie iubire; n-avem nevoie de atâta învățătură și știință. Cu cât va fi mai mare iubirea noastră, cu atât mai profundă va fi influența ei asupra societății. Dar noi suntem doar creiere lipsite de inimă; cultivăm intelectul și disprețuim umilința. Dacă ne-am iubi cu adevărat copiii, dacă am vrea să-i salvăm și să-i ocrotim, n-am îngădui ca ei să fie sacrificați în războaie.

Cred că în realitate noi vrem războiul; iubim spectacolul forței militare, uniforme, ritualurile, băuturile, zgomotul, violența. Viața noastră zilnică este reflectarea în miniatură chiar a acestei brutalități superficiale iar noi ne distrugem unii pe alții din invidie și nechibzuință.

Vrem să fim bogați; și cu cât suntem mai bogați, cu atât devenim mai brutali, chiar dacă dăruim sume de bani pentru opere de caritate și educație. După ce am jefuit victima, îi dăm o mică parte din pradă și numim aceasta filantropie. Nu știu dacă ne dăm seama de catastrofele pe care le pregătim. Trăim fiecare zi cât mai repede și superficial și lăsăm în grija guvernanților și a politicienilor vicleni conducerea vieților noastre.

Toate statele suverane trebuie neapărat să ne pregătească la război; și nici unul dintre noi nu poate spune că propriul său guvern ar fi o excepție. Ca cetățenii săi să fie buni războinici, pentru a-i pregăti să-și facă pe deplin datoria, este evident că statul trebuie să-i stăpânească și să-și exercite puterea asupra lor. Ei trebuie să fie antrenați să se comporte ca niște mașini, să dea rezultate fără nici o milă. Dacă scopul și țelul vieții noastre este de a distruge și a fi distruși, educația trebuie neapărat să încurajeze brutalitatea; și nu sunt de loc sigur că în cugetul nostru nu dorim tocmai aceasta, căci brutalitatea merge împreună cu venerarea succesului.

Statul suveran nu vrea ca cetățenii săi să fie liberi, ca ei înșiși să gândească. Statul îi domină deci prin toate mijloacele cu putință – propagandă, interpretări istorice deformatate etc. Iată pentru ce educația constă din ce mai mult a învăța „ce să gândești” și nu „cum să gândești”. Dacă gândirea noastră ar fi independentă de sistemul politic în vigoare, noi am fi periculoși; instituțiile libere ar putea forma pacifiști sau oameni a căror gândire ar fi opusă regimului.

O educație care să elibereze omul este evident un pericol pentru statele suverane; de aceea i se închide calea prin mijloace grosolane sau rafinate. Învățământul și pâinea controlate de către o minoritate, au devenit mijloace de supunere a omului; noi nu existăm pentru guvernele de stânga sau de dreapta decât ca mașini care produc mărfuri și obuze.

Or, faptul că toate acestea sunt pe cale de a se produce în lumea întreagă înseamnă că noi, care suntem cetățeni și educatori, răspunzători de guvernele pe care le avem, în realitate nu ne pasă de libertate sau robie, de pace sau de război, de bunăstarea sau de mizeria oamenilor. Am vrea desigur vreo mică reformă, pe ici pe acolo, dar cei mai mulți dintre noi se tem să răstoarne societatea actuală și să clădească o structură în întregime nouă, căci aceasta ar cere o transformare radicală a noastră înșine.

De partea cealaltă se află cel care caută să provoace o revoluție violentă. După ce au contribuit să construiască ordinea socială așa cum este, cu conflictele ei, cu confuzia ei, cu mizeriile ei, aceștia doresc acum să organizeze o societate perfectă. Dar așa cum suntem, stă oare în puterea noastră să organizăm o societate perfectă, când după chipul nostru am creat-o pe aceasta? A crede că pacea se poate obține prin violență, înseamnă a

sacrifica prezentul unui ideal viitor; și această căutare a unui țel just prin mijloace false este una din cauzele dezastrului actual.

Extinderea și predominarea valorilor senzoriale creează otrava naționalismului, a granițelor economice, a statelor suverane și a spiritului patriotic. Această otravă înlătură orice cooperare și corupe relațiile omenești, adică societatea. Societatea este ansamblul relațiilor dintre „eu” și „celălalt”; dacă nu înțelegem profund aceste relații, nu numai la unul din nivelurile lor, ci integral, ca un proces total, nu vom putea decât reconstitui o structură socială asemănătoare, abia modificată superficial.

Dacă trebuie să schimbăm radical relațiile omenești care au adus lumii imense suferințe, singura și unica noastră sarcină este de a ne transforma prin cunoașterea de noi înșine. Și astfel revenim la punctul central, care este individul. Dar noi ocolim acest punct și aruncăm răspunderea pe guverne, pe religii, pe ideologii. Guvernul este ceea ce suntem noi; religiile și ideologiile nu sunt decât proiecțiile noastre; și câtă vreme nu ne vom schimba, nu va fi educație în adevăratul sens, nici pace.

Siguranța exterioară pentru toți nu se va instaura decât prin iubire și inteligență. Și pentru că am creat o lume de conflicte și de mizerii, în care siguranța exterioară este pe cale de a deveni imposibilă pentru oricine, oare aceasta nu denotă totală inutilitate a educației prezente și trecute? Ca părinți și educatori datoria noastră este de a rupe cu gândirea tradiționalistă, în loc de a ne sprijini pe experți și pe concluziile lor. Eficiența tehnică ne-a dat o anumită capacitate de a câștiga bani și de aceea mulți dintre noi sunt mulțumiți cu actuala structură socială; dar ceea ce are importanță este o educație și un mod de a trăi și de a câștiga existența întemeiate pe valori adevărate.

Cu cât suntem mai iresponsabili în aceste materii, cu atât mai mult statul își însușește răspunderi. Ne aflăm în fața nu a unei crize politice și economice, ci a unei crize de deteriorare umană, pe care nici un partid politic și nici un sistem economic nu o vor putea înlătura.

Un nou dezastru, mai mare decât cele dinainte, este periculos de apropiat, iar cea mai mare parte dintre oameni îl așteaptă fără să facă nimic. Trăim de la o zi la alta, la fel cum am trăit întotdeauna; nu vrem să ne dezbărăm de valorile noastre false și să reîncepem de la zero. Vrem reforme de spoială, care nu vor duce decât la noi probleme. Însă clădirea se prăbușește, zidurile se clatină pretutindeni, iar focul este pe cale de a o distruge. Trebuie să părăsim clădirea și să reîncepem pe un nou teren, pe noi temelii și cu valori diferite.

Nu putem neglijă cunoștințele tehnice, dar putem fi interior conștienți de urâtenia și brutalitatea noastră, de vicleniile noastre, de necinstea noastră, de lipsa noastră totală de iubire. Numai eliberându-ne inteligent de spiritul de naționalism, de invidie și de setea de putere vom putea stabili o nouă ordine socială.

Pacea nu se obține prin reforme superficiale, nici printr-o simplă adaptare a ideilor vechi și a superstițiilor. Nu poate fi pace decât dacă înțelegem ce se află dincolo de superficial și oprim astfel valul de distrugere care năvălește, împins de agresivitatea și de fricile noastre; și numai atunci va exista o speranță pentru copiii noștri și o salvare pentru lume.

Școala

Adevărata educație are ca scop libertatea individuală, căci numai ea poate stabili o cooperare între individ și colectivitate. Dar această libertate nu se obține imitând o personalitate oricât ar fi aceasta de importantă sau urmărind succesul; ea se naște din cunoașterea de sine, când mintea merge dincolo îngrădirile pe care singură le-a creat în jurul ei, pentru a satisface setea sa de siguranță.

Rostul educației este de a ajuta pe fiecare individ să descopere toate aceste piedici psihologice și nu de a-i impune noi modele de imitat, noi sisteme de gândire. Astfel de constrângeri nu vor trezi niciodată inteligența, înțelegerea creatoare, ci vor condiționa și mai mult individul. De fapt, este ceea ce se petrece în lumea întreagă și de aceea problemele noastre continuă să se înmulțească. Adevărata educație începe atunci când înțelegi semnificația profundă a vieții. Însă mintea, pentru a înțelege, trebuie să se elibereze în mod inteligent de orice noțiune de răsplată, care naște frica și imitația. Dacă ne considerăm copiii drept posesiuni personale, dacă ei înseamnă pentru noi prelungirea personalităților noastre meschine și satisfacerea ambițiilor noastre, noi construim un mediu, o structură socială în care nu există iubire ci doar urmărirea unor scopuri egoiste.

O școală care reușește foarte bine în sensul lumesc este cel mai adesea un faliment ca centru de educație. O instituție importantă și înfloritoare, în care sute de copii

sunt crescuți împreună, cu tot ceea ce comportă ca spectacole și ca reușite zgomotoase, putând produce funcționari de bancă și fruntași ai comerțului sau industriei, comisari, pe scurt oameni superficiali și foarte capabili tehnic; însă speranță există doar în indivizii compleți, pe care numai instituțiile mici îi pot forma. Iată de ce este mult mai important să avem școli cu un număr mic de copii, dar dând o educație reală, decât să punem în aplicare cele mai bune și mai noi metode în instituții uriașe.

Din nefericire una din cauzele confuziei și a greutăților noastre este ideea că trebuie să lucrăm pe o scară foarte mare; vrem instituții importante în clădiri impunătoare, deși este evident că ele nu corespund ca centre educative, pentru simplul motiv că noi vrem să transformăm sau să influențăm ceea ce numim masele.

Dar cine sunt masele? Dvs. și cu mine. Să nu ne amăgim cu ideea că masele trebuie să primească o educație completă. A lua în considerare masele înseamnă a ocoli acțiunea imediată. Educația în adevăratul sens al cuvântului va deveni universală dacă noi începem cu imediatul, dacă suntem conștienți de adevărata natură a relațiilor noastre cu copiii noștri, cu părinții noștri și cu vecinii noștri. Doar acțiunea noastră în interiorul mediului în care trăim, în lumea familiei noastre și a prietenilor noștri, va avea o influență și un efect care se va răspândi.

Fiind pe deplin conștienți de gândurile și de sentimentele noastre în diferitele relații pe care le avem, începem să descoperim în noi înșine confuzii și limitări pe care înainte nu le cunoșteam și, fiind lucizi, noi le vom înțelege și astfel le vom dizolva. Fără această luciditate și fără cunoașterea de sine pe care luciditatea o aduce, orice reformă, în oricare învățământ sau în

orice alt domeniu, nu duce decât la antagonisme și la suferințe.

Construind instituții enorme și folosind educatori care depind de un sistem, în loc de a fi lucizi pentru a examina relațiile lor cu fiecare elev în parte, noi nu facem decât să încurajăm acumularea de fapte, dezvoltarea de capacități, și obișnuința de a gândi mecanic; dar nimic din toate acestea nu ajută elevul să devină o ființă omenească integrală. În mâinile educatorilor vigilenți și chibzuiți sistemele pot avea o utilitate limitată, dar ele nu trezesc inteligența. Este totuși ciudat că noțiuni ca „sistem”, „instituții”, au căpătat atâta importanță pentru noi. Simbolurile au luat locul realității și noi suntem mulțumiți, căci realitatea supără, în timp ce umbrele stimulează.

Prin educația în masă nu se poate împlini nimic care să aibă o valoare fundamentală. Dimpotrivă, trebuie studiate cu grijă și înțelese greutățile, tendințele și capacitățile fiecărui copil. Și acei care, fiind de acord asupra acestui punct și dorind cu seriozitate să se înțeleagă pe ei înșiși și să călăuzească tânără generație, ar trebui să se întrunească și să întemeieze școli al căror rol ar fi vital pentru copil, căci acolo el ar învăța să se integreze și să devină inteligent. Pentru a întemeia astfel de școli, nu este necesar a aștepta fonduri; fiecare poate fi un bun educator la el acasă, iar ocaziile se vor prezenta celor mai pricepuți.

Persoanele care își iubesc copiii și pe cei din jurul lor, fiind prin urmare serioase în intențiile lor, vor veghea ca o școală ca aceasta să se înființeze undeva, la colțul străzii sau în propriile lor case. Atunci banii vor veni – acesta este aspectul cel mai puțin important al problemei. Evident, o școală mică de acest gen este greu să supraviețuiască din punct de vedere financiar; ea are

totuși nevoie mai mult de devotament decât de un cont mare la bancă. Bani corup întotdeauna dacă nu există iubire și înțelegere. Dar dacă este vorba de o școală care merită cu adevărat osteneală, va fi găsit ajutorul necesar. Când există iubire de copil, toate devin cu puțință.

Câtă vreme instituția are întâietate, copilul nu este luat în considerare. Adevăratul educator se preocupă de individ și nu de numărul elevilor săi; el poate atunci, ajutat de câțiva părinți, să se consacre unei școli mici dar de importanță vitală. Însă pentru aceasta trebuie să aibă entuziasm: dacă el nu este decât călduț, instituția lui va fi ca oricare alta.

Dacă părinții își iubesc cu adevărat copiii, ei se vor strădui să obțină o legislație care să le îngăduie să întemeieze școli mici, având un personal potrivit; și ei nu se vor lăsa descurajați de faptul că școlile mici sunt scumpe și că adevărații educatori sunt greu de găsit.

Ei vor trebui totuși să știe dinainte că vor întâlni o puternică împotrivire din partea organizațiilor financiare, a statelor și a bisericilor, căci astfel de școli nu se poate să nu devină profund revoluționare. Adevărata revoluție nu este dintre acelea care sfârșesc în sânge: ea se produce prin dezvoltarea integrării și a inteligenței în indivizi care, prin chiar viața lor, vor produce schimbări radicale în societate.

Însă este de cea mai mare importanță ca într-o școală de acest fel, toți membrii corpului didactic să fie persoane care s-au dedicat de bună voie, fără să fi fost convinse s-o facă sau care au fost alese; căci eliberarea de valorile mondene, liber consimțită, este singura bază posibilă a unui veritabil centru educativ. Pentru ca educatorii să se ajute reciproc și să-și ajute elevii să înțeleagă adevăratele valori, în raporturile lor reciproce trebuie să existe o permanentă și vie luciditate.

În izolarea unei școli mici se poate manifesta tendința de a uita lumea exterioară, cu conflictele ei mereu ascuțite, cu distrugerile și durerile ei. Această lume nu este deosebită de a noastră. Dimpotrivă, noi facem parte din ea, căci noi am făcut-o așa cum este; și de aceea primul pas spre o adâncă modificare a structurii sociale este punerea în aplicare a unei educații luminate.

Numai educația adevărată va aduce o soluție durabilă problemelor și suferințelor noastre și nicidecum ideologiile, conducătorii sau revoluțiile economice. A vedea adevărul acestui fapt nu este o chestiune de convingere intelectuală sau emoțională, nici de argumentare logică.

Dacă nucleul personalului unei asemenea școli este devotat și vital interesat în activitatea întreprinsă, el va atrage alți educatori, având același scop; iar acei care nu se vor interesa, se vor simți repede străini. Dacă centrul este harnic, rodnic, indiferenții se vor desprinde repede, dar dacă centrul este indiferent, întregul grup va fi nesigur și șovăitor.

Centrul nu poate fi constituit doar în jurul directorului școlii. Entuziasmul care nu depinde decât de o singură persoană nu este durabil; el este superficial, fără consistență, fără valoare, căci poate fi întors în serviciul unei alte persoane și a fanteziilor sale. Dacă directorul se arată autoritar, e clar că spiritul de libertate și de cooperare nu poate exista. Un caracter puternic poate întemeia o școală de prim rang, dar teama și supunerea vor sfârși prin a se insinua și de obicei ce se întâmplă atunci, este că restul personalului se compune din nulități. Un asemenea grup nu este un izvor de libertate individuală și de înțelegere. Personalul n-ar trebui să fie sub dominația directorului, iar acesta n-ar trebui să-și asume întreaga răspundere; dimpotrivă, fiecare profesor ar trebui să se simtă răspunzător de întregul ansamblu.

Dacă numai câțiva sunt vital interesați, indiferența și rezistența celorlalți vor împiedica și, în cele din urmă, vor paraliza efortul general.

S-ar putea pune la îndoială faptul că o școală ar putea fi condusă fără o autoritate centrală; dar nu se poate ști cu adevărat, căci aceasta n-a fost niciodată încercat. Este sigur că într-un colectiv de adevărați educatori, problema autorității nu s-ar pune niciodată. Când toți se străduiesc să fie liberi și inteligenți, cooperarea devine cu puțință la toate nivelurile. Pentru acei care nu s-au pus total și durabil în serviciul unei educații adevărate, suprimarea autorității centrale poate părea o teorie cu neputință de pus în practică. Dar cei care s-au devotat acestei sarcini, n-au nevoie să fie impulsionați, stimulați sau conduși. Un profesor inteligent are suplețe în exercitarea capacităților sale; el încearcă să fie liber individual, respectă regulamentele și consideră că este de datoria lui să se ocupe de tot ce interesează școala în general. Interesul adânc pentru ceea ce faci este începutul capacității; și una și cealaltă sunt întărite prin aplicare. Cel care nu ar înțelege implicațiile psihologice ale supunerii și ar decide pur și simplu să nu se mai supună autorității, s-ar găsi repede într-o stare de confuzie. Această confuzie nu va fi datorată lipsei de autoritate, ci unei lipse de interes profund și reciproc în materie de educație. Dacă interesul este real, rezultă din partea fiecărui membru al corpului didactic o adaptare neîncetată și chibzuită la exigențele unei școli pe cale de funcționare. Ciocniri și neînțelegeri sunt de neînlăturat în orice relație; dar ele devin din cale afară de mari când lipsește legătura prietenească a interesului comun.

Trebuie să existe o cooperare deplină și sinceră între toți membrii personalului școlii. Ei ar trebui să se întrui-

nească adeseori și să discute diferitele probleme ale instituției. Odată stabilit un acord asupra drumului de urmat, n-ar trebui să se mai ivească greutăți în punerea sa în aplicare. Când una dintre decizii luate în majoritate nu este aprobată de unul din membri, ea poate fi repusă în discuție la întrunirea următoare.

Nici un profesor n-ar trebui să se teamă de director, iar acesta n-ar trebui să se lase intimidat de profesorii mai vechi. O înțelegere fericită nu este cu puțință decât atunci când un sentiment de perfectă egalitate domnește între toți, căci nu poate fi o reală cooperare câtă vreme există un sentiment de superioritate și de inferioritate. Dacă există încredere reciprocă, greutățile și neînțelegerile nu vor fi înăbușite ci înfruntate, iar înțelegerea restabilă.

Dacă profesorii nu sunt siguri de vocația lor și de interesul pe care-l au față de munca lor, va exista întotdeauna, în raporturile lor reciproce, invidie și antagonisme; ei își vor risipi energia cu nimicuri, în timp ce iritările și neplăcerile se risipesc repede când corpul didactic este plin de ardoare. Atunci amănuntele care adeseori se amplifică sunt readuse la proporția lor normală, certurile și conflictele apar zadarnice și dăunătoare, iar discuțiile îngăduie fiecăruia de a ști ce trebuie și ce nu trebuie făcut, și nu cine are dreptate.

Neînțelegerile ar trebui întotdeauna să fie examinate de cei care lucrează împreună pentru un scop comun, căci aceste discuții permit risipirea confuziei, ce poate exista în minți. Un interes adânc și unic aduce sinceritate și camaraderie, în timp ce, dacă acesta lipsește, profesorii pot coopera superficial spre folosul lor reciproc, dar vor exista între ei mereu conflicte și dușmăanii.

Alți factori pot de asemenea produce rivalități între membrii unui personal: un profesor poate fi surmenat,

un altul să aibă griji personale sau familiale, iar alții să nu fie decât mediocru interesați la ceea ce fac. Dar asemenea greutăți pot fi desigur rezolvate în cursul întrunirilor profesorilor, căci o sarcină însoțită în comun naște cooperarea. Este evident că nimic vital nu se creează dacă unii fac totul, iar ceilalți se lasă târați.

O împărțire egală a muncii dă răgaz fiecăruia și este evident că fiecare trebuie să-și aibă partea. Un profesor surmenat devine o problemă pentru el însuși și pentru ceilalți. O tensiune excesivă te face nepăsător și apatic, mai ales dacă nu iubești înde ajuns ceea ce faci. În cursul unei activități fizice sau mintale neîntrerupte, este cu neputință să-ți recapeți puterile. Însă chestiunea timpului liber poate fi tratată prietenește, acceptabil pentru toți.

Ceea ce constituie timpul liber diferă pentru fiecare individ. Pentru cei pasionați de munca lor, chiar această muncă este un răgaz odihnitor; o acțiune care absoarbe, cum este de pildă studiul, este o formă de odihnă. Pentru alții destinderea poate fi sinonimă cu retragerea în singurătate.

Educatorul trebuie să poată dispune de o parte din timpul său, el nu-și va asuma decât răspunderea unui mic număr de elevi de care s-ar putea ocupa cu ușurință. Raporturi directe și profunde între copil și profesor sunt cu neputință când acesta din urmă este împovărat cu o sarcină prea grea.

Un alt motiv care pledează în favoarea școlilor mici, este necesitatea de a avea un număr limitat de elevi într-o clasă, astfel încât educatorul să poată da atenție fiecăruia dintre ei. Dacă clasa este prea mare, el nu reușește, iar atunci recompensele și pedepsele devin un mijloc comod de a impune disciplina.

Educația în adevăratul sens al cuvântului nu este cu putință „în masă”. Pentru a studia fiecare copil, trebuie

răbdare, agerime și inteligență. Pentru a observa înclinațiile sale, aptitudinile sale, temperamentul său, pentru a înțelege greutățile sale, pentru a cunoaște ereditatea sa, influențele mediului său și pentru a nu-l considera pur și simplu ca aparținând unei anumite categorii, e nevoie de o minte vie și suplă, care să nu fie împiedicată nici de sisteme, nici de prejudecăți. Trebuie un interes viu pentru copii, destoinicie și mai ales un sentiment de afecțiune pentru ei. Dar una din cele mai mari greutăți ale epocii noastre este aceea de a forma educatori care să aibă aceste calități.

Gândirea și libertatea individuală ar trebui să precumpănească tot timpul în școală: nu este vorba de a pomeni din când în când cuvinte precum „libertate”, „inteligență”, și a te bizui pe întâmplare pentru a le vedea ivindu-se.

Este deosebit de important ca elevii și profesorii să se întrunească cu regularitate pentru a discuta toate chestiunile privind bunăstarea tuturor. Ar trebui alcătuit un comitet de elevi în care să fie reprezentați profesorii, care ar rezolva toate problemele privind disciplina, igiena, hrana etc., și care ar putea în plus să ajute și să călăuzească elevii leneși, indiferenți sau încăpățânați.

Elevii ar trebui să aleagă dintre ei pe acei care și-ar lua răspunderea de a aplica hotărârile luate și de a colabora la supravegherea generală. La urma urmei, auto-conducerea în școală este o pregătire pentru viață. Dacă în timp ce este la școală copilul învață să fie respectuos, obiectiv și inteligent, în cursul discuțiilor cu privire la problemele sale zilnice, când va fi mai în vârstă, el va ști să întâmpine cu folos și fără patimă încercările mai grele și mai complexe ale vieții. Școala ar trebui să încurajeze copiii să înțeleagă greutățile, particularitățile, caracterele și schimbările de dispoziție ale

altora; astfel devenind adulți, ei vor fi răbdători și plini de atenție în relațiile lor cu ceilalți.

Același spirit de libertate și aceeași inteligență ar trebui să domnească și la studiu. Dacă copilul trebuie să-și dezvolte simțul său creator, el nu trebuie încurajat să accepte formule și concluzii. Chiar în studiul științelor ar trebui să raționăm împreună cu el, să-l ajutăm să vadă problema în ansamblul ei și să se servească de propria sa judecată.

Dar ce ar trebui să gândim despre orientare? Este oare nevoie ca ea să existe în vreun fel? Totul depinde de ce se înțelege prin aceasta. Dacă educatorul a înlăturat din inima sa orice dorință de stăpânire, el poate ajuta copilul să se îndrepte către o înțelegere creatoare și către libertate; dar dacă în el se află o dorință conștientă sau inconștientă de a-l dirija către un scop anumit, evident că va împiedica dezvoltarea lui. A-l orienta pe elev spre un obiectiv pe care l-ai stabilit tu însuși sau pe care alții îl impun, înseamnă a înăbuși facultatea de a crea.

Dacă educatorul e preocupat de libertatea individului și nu de propriile sale prejudecăți, el va ajuta copilul să descopere această libertate, încurajându-l să înțeleagă mediul său, propriul său temperament și toate influențele provenind din lumea sa religioasă sau familială care-l pot afecta și influența. Dacă iubirea și libertatea rezidă în inima educatorilor, aceștia vor întâmpina pe fiecare elev ținând seama de nevoile și de greutățile lui; astfel copilul nu va deveni un automat, funcționând după metode și formule, ci o ființă omenească spontană mereu prezentă și în stare de observare.

O educație temeinică trebuie de asemenea să ajute elevul să descopere principalul său centru de interes. Dacă el nu găsește adevărata sa vocație, toată viața lui i se va părea risipită; el se va simți frustrat, pentru că nu-

și va iubi munca sa. Dacă vrea să fie artist și devine funcționar la un birou își va petrece viața plângându-se și istovindu-se mereu. Este deci important ca fiecare să știe ce ar dori să facă și să hotărască dacă aceasta merită osteneală. Un băiat poate avea dorința să fie soldat, dar înainte de a îmbrățișa cariera militară, ar trebui ajutat să-și facă o părere despre efectul vătămător sau binefăcător pentru ansamblul omenirii, pe care-l poate avea această vocație. Astfel, educația ar trebui nu numai să ajute elevul să-și dezvolte capacitățile, ci să înțeleagă în ce constă interesul său cel mai înalt. Într-o lume sfâșiată de războaie, de distrugeri și suferințe, educația ar trebui să fie capabilă să construiască o nouă ordine socială și să instaureze un nou mod de a trăi.

Răspunderea de a întemeia o societate pașnică și luminată se bazează în principal pe educator și este evident – deși nu trebuie să ne lăsăm târați de emoție cu privire la aceasta – că el are marea oportunitate de a contribui la această transformare socială. Educația capabilă să producă acest efect nu depinde de nici o legislație, de nici o metodă; ea se află în mâinile noastre, în mâinile părinților și ale educatorilor.

Dacă părinții își iubesc cu adevărat copiii, ei vor construi o nouă societate; dar ei nu-i iubesc destul de profund și prin urmare nu găsesc timpul pentru a se consacra acestei probleme atât de urgente. Ei au timp pentru a câștiga bani, pentru a se distra, pentru a se deda la toate pasiunile lor, dar nu au răgaz pentru a reflecta la educația ce se cuvine să o dea copiilor lor. Cei mai mulți refuză să privească în față acest fapt. A-l înfrunța i-ar duce poate la renunțarea la amuzamentele și distracțiile lor și, desigur, ei n-au dorința de a se lipsi de ele. Ei își trimit deci copiii în niște școli oarecare, în care profesorii nu se îngrijesc mai mult de copii, după

cum nu se îngrijesc nici ei înșiși. Și de ce și-ar da această osteneală? Ei nu fac această meserie decât pentru a-și câștiga existența.

Lumea pe care am creat-o este atât de superficială, de artificială, de urâtă, când este privită din spatele cortinei! Însă noi împodobim cortina sperând că, într-un fel sau altul lucrurile se vor îndrepta câte puțin. Din nefericire cei mai mulți nu iau viața în serios decât atunci când este vorba de a câștiga bani, de a dobândi putere sau de a urmări plăceri trupești. Ei nu vor să privească în față celelalte fapte atât de complexe ale vieții și de aceea copiii lor, când ajung mari, sunt atât de puțini maturi, și tot atât de puțin integrați ca și părinții lor, și nu încetează de a lupta împotriva lor înșile și împotriva lumii.

Declarăm cu atâta ușurință dragostea noastră pentru copiii noștri! Dar oare este dragoste în inimile noastre când acceptăm prezentele condiții sociale, când nu vrem să transformăm radical această societate distrugătoare? Și câtă vreme ne adresăm specialiștilor pentru a ne crește copiii, va exista această confuzie și mizerie; căci specialiștii nu se vor preocupa decât de o parte și nu de totalitatea vieții, ei înșiși nefiind integri.

Învățământul, în loc să fie profesiunea cea mai onorată și mai responsabilă, este prea puțin apreciată, iar educatorii s-au împietrit în rutine. Ei nu se preocupă de integrare și inteligență, se îngrijesc doar să ofere informații. Or, omul care-și petrece vremea furnizând informații, când în jurul lui lumea se prăbușește, nu este un educator.

Educatorul nu este un simplu funcționar care spune noutăți; el orientează spre înțelepciune, spre adevăr. Adevărul este cu mult mai important decât învățătorul. Căutarea adevărului este religie, iar adevărul nu aparține

niciunei țări, niciunei credințe. Adevărul nu poate fi găsit în nici un templu, în nici o biserică sau moschee. Fără această căutare a adevărului, o societate se descompune repede. Pentru a crea o societate nouă, fiecare dintre noi trebuie să fie un învățător adevărat, ceea ce înseamnă că trebuie să fie deopotrivă discipol și maestru. Trebuie să ne instruim pe noi înșine.

Dacă este nevoie să fie instaurată o nouă ordine socială, acei care nu predau decât pentru a câștiga un salariu, evident că n-au ce căuta ca educatori. A considera educația drept un mijloc de a câștiga existența înseamnă a exploata copilăria pentru un profit personal. Într-o societate luminată, educatorii n-ar trebui să fie preocupați de întreținerea lor: comunitatea va avea grijă de ei.

Adevăratul educator nu este acela care a instituit o organizație impresionantă, nici acela care s-a făcut instrumentul politicianilor, nici acela care s-a atașat unui ideal, unei credințe sau unei țări. Adevăratul educator este acela care, fiind bogat în interior, nu cere nimic pentru sine însuși; el nu e ambițios și nu vrea să exercite puterea sub nici o formă; educația, pentru el, nu este un mijloc de a dobândi o situație sau o autoritate; el este deci eliberat de constrângerile societății și de impunerile guvernelor. Astfel de învățători dețin un loc important într-o civilizație luminată, căci adevărata cultură se întemeiază, nu pe ingineri și tehnicieni, ci pe educatori.

Părinți și profesori

Adevărata educație începe cu acea a educatorului. El trebuie să se înțeleagă pe sine însuși și să fie eliberat de modurile de a gândi stereotip. Căci ceea ce predă este după chipul pe care-l are el însuși. Dacă instruirea pe care a primit-o n-are o bază de adevăr, ce poate el preda, dacă nu cunoașterea mecanică pe care o are? Problema deci nu este copilul, ci părinții și profesorul. Problema este educația educatorului.

Dacă noi, care suntem educatori, nu ne cunoaștem pe noi înșine, dacă nu înțelegem relațiile noastre cu copilul, ci doar îl îndopăm cu informații, pentru a-l face apoi să treacă examene, cum putem înființa un nou învățământ? Elevul se află aici pentru a fi călăuzit și ajutat; dar dacă educatorul, călăuza, este el însuși confuz, mărginit, naționalist, plin de prejudecăți, elevul va fi de asemenea, iar educația pe care o va primi va fi un nou izvor de conflicte.

A vedea acest adevăr, înseamnă a începe să înțelegem cât este de important să începem opera noastră educativă cu noi înșine. A ne îngriji de propria noastră reeducare este cu mult mai necesar decât a ne face griji pentru bunăstarea viitoare și pentru siguranța copilului nostru.

A instrui educatorul, adică a-l face să se înțeleagă pe sine însuși, este o sarcină dintre cele mai grele, căci noi suntem de obicei împietriți într-un sistem de gândire sau într-o linie de acțiune; suntem deja legați de o ideologie, de o religie, de o normă de conduită. Iată de ce învățăm copilul „ce” să gândească și nu „cum” să gândească.

Pe lângă aceasta, părinții și învățătorii sunt preocupați de propriile lor greutăți. Bogați sau săraci, ei sunt prinși de griji, de greutăți de tot felul. Ei nu se preocupă de descompunerea socială și morală actuală, ci se mulțumesc ca fiii lor să fie bine pregătiți pentru a se putea descurca mai târziu. Ei se îngrijesc de viitorul lor și de o educație care să le permită să aibă o situație stabilă sau să se căsătorească bine.

Contrar a ceea ce se crede în general, cei mai mulți părinți nu-și iubesc copiii, deși vorbesc mult despre dragostea lor pentru ei. Dacă i-ar iubi cu adevărat, ei n-ar da atâta importanță familiei și națiunii în opoziție cu restul lumii; ei n-ar crea acele discriminări sociale și rasiale care produc războaie și foamete. Este cu adevărat ciudat că în timp ce oamenii se pregătesc temeinic pentru meseriile de avocat sau de medic, ei devin părinți fără să fi primit mai înainte o instruire adecvată pentru sarcina aceasta de primă importanță.

Adesea familia, cu tendințele sale de a se particulariza, încurajează procesul de separare și devine prin acest fapt un factor de descompunere în societate. Numai iubirea și inteligența dărâmă zidurile de izolare și atunci familia nu mai e un cerc închis, nu mai este o închisoare, nici un refugiu, iar părinții sunt în comuniune nu numai cu copiii lor, dar de asemenea cu vecinii lor.

Fiind preocupați de propriile lor probleme, mulți părinți aruncă răspunderea bunei stări a copiilor lor asupra educatorilor, și atunci e important ca educatorii să se ocupe deopotrivă de educația părinților. Ei trebuie să le vorbească, să le explice că haosul care domnește în lume reflectă propria lor stare de confuzie; ei trebuie să lămurească faptul că progresul științific în sine nu poate produce o schimbare radicală în valorile moștenite; că pregătirea tehnică, care azi este numită educație, n-aduce

omului nici libertatea, nici fericirea; și că a condiționa copilul pentru a-l face să accepte lumea actuală, nu trezește inteligența lui. Ei le vor explica părinților ce încearcă să facă pentru copil și cum speră să rezolve acest lucru. Ei vor deștepta încrederea părinților, nu folosind autoritatea specialistului care are de-a face cu un ignorant, ci vorbindu-le de temperamentul copilului, de dificultățile lui, de aptitudinile lui etc.

Dacă educatorul se interesează cu adevărat de copil ca individ, părinții vor avea încredere în el. Acest contact va îngădui învățătorului să instruiască părinții, instruindu-se el însuși și lăsându-se instruit. Adevărata educație devine astfel o sarcină reciprocă care cere răbdare, considerație și bunăvoință. Într-o comunitate luminată, corpul didactic ar trebui să studieze din acest punct de vedere problema educației; experiențe pe scară mică ar trebui întreprinse în acest scop de educatori și părinți.

Se întreabă oare părinții pentru ce au ei copii? Doar pentru a le perpetua numele, pentru a le păstra bunurile? Îi doresc cumva pentru propria lor plăcere, pentru a-și satisface nevoile lor sentimentale? În toate aceste cazuri, copii nu sunt decât proiecția dorințelor și temerilor părinților lor.

Pot oare părinții să pretindă că-și iubesc copii dacă, dându-le o rea creștere, întrețin invidia, animozitatea, ambiția? Oare iubirea este aceea care stimulează antagonismele naționale și rasiale din care se nasc războaiele, distrugerile, ruinele? Oare iubirea ridică pe om împotriva omului, în numele religiilor și al ideologiilor?

Numeroși părinți își îndrumă copii spre conflicte, nu numai prin aceea că îi îndeamnă să se supună unei educații greșite, dar și prin modul în care-și conduc propriile lor vieți. Și pe urmă, când copilul crește și

suferă, ei se roagă pentru el sau îi găsesc scuze pentru conduita lui. Suferința părinților pentru copii lor este o formă posesivă de îngăduință față de ei înșiși, care există doar atunci când nu e iubire.

Părinții care își iubesc copii nu sunt naționaliști, ei nu se identifică cu nici o țară; căci cultul statului naște războiul care va ucide sau va schilodi pe fiii lor. Părinții care-și iubesc copii știu cum să se poarte în raport cu posesiunile; căci lăcomia a dat posesiunilor o enormă și falsă semnificație, care este pe cale să distrugă lumea. Părinții care-și iubesc copii nu aparțin nici unei religii organizate; căci dogmele și credințele au dezbinat pe oameni în grupuri vrăjmașe; ele au născut dușmănia între om și om. Părinții care-și iubesc copii resping invidia și certurile, și-și iau sarcina de a schimba radical structura socială actuală.

Vrem ca fiii noștri să fie puternici, să aibă situațiile cele mai importante și cele mai bune, să obțină din ce în ce mai mult succes; nu există deci iubire în inimile noastre, deoarece cultul succesului stârnește conflicte și suferințe. A-ți iubi copilul înseamnă a fi în deplină comuniune cu el; înseamnă a-i asigura o educație care să-l ajute să fie sensibil, inteligent și integru.

Primul lucru asupra căruia trebuie să te întrebi dacă te hotărăști să te consacri educației, este ce se înțelege tocmai prin învățare. Vor fi predate materiile obișnuite în modul obișnuit? Vrei să condiționezi copilul pentru a face din el o rotiță în mașina socială sau, dimpotrivă, vrei să-l ajuți să fie o ființă omenească creatoare, integră și un pericol pentru valorile false? Și dacă elevul trebuie ajutat să examineze și să înțeleagă valorile și influențele mediului care-l înconjoară – și din care face parte – nu trebuie oare să fii conștient tu însuși? Poate orbul să-i ajute pe ceilalți ca să ajungă la țărnul celălalt?

Este evident că educatorul trebuie să înceapă prin a fi mereu în prezent, intens conștient de gândurile și de sentimentele sale, lucid cu privire la modul în care este condiționat și să înțeleagă sensul activităților sale. Din această observare atentă se naște inteligența și odată cu ea o radicală transformare în raporturile cu oamenii și lucrurile.

Inteligența n-are nimic comun cu destoinicia de a trece examenele; ea este o percepție spontană, care îl face pe om puternic și liber. Pentru a o trezi la un copil, trebuie să începem prin a ști în ce constă ea; căci cum am putea cere unui copil să fie inteligent dacă noi suntem limitați în mii de moduri? Problema nu stă doar în dificultățile elevului, dar și în ale noastre – cum sunt fricile noastre adânci, durerile noastre, frustrările acumulate în noi și de care nu ne-am eliberat. Pentru a fi în stare să ajutăm copilul să devină inteligent, trebuie să sfărâmăm în noi înșine aceste bariere care ne fac lipsiți de vlagă și incapabili de a gândi.

Cum putem arăta copilului modul de a nu căuta siguranță personală dacă noi înșine o urmăm? Ce speranță este pentru copil, dacă noi părinții și profesorii nu suntem în întregime sensibili la viață, dacă noi ridicăm ziduri protectoare în jurul nostru? Pentru a descoperi adevăratul sens al acestei lupte pentru siguranță, care provoacă întreg haosul în lume, noi trebuie să începem prin a trezi propria noastră inteligență, fiind conștienți de procesul nostru psihologic; trebuie să începem prin a pune la îndoială toate valorile care ne închid în cercul nostru.

Nu trebuie să continuăm a ne adapta nechibzuit la tiparul în care s-a întâmplat să fi fost crescuți. Cum poate exista armonie în individ – deci în societate – dacă nu ne înțelegem pe noi înșine? Educatorul care nu se

înțelege, care nu percepe condiționarea sa și care nu se eliberează de valorile existente – cum poate să trezească inteligența copilului? Și dacă nu o poate trezi, care este rostul lui?

Numai înțelegând procesul gândirii și al sentimentelor noastre putem într-adevăr ajuta copilul să devină o ființă omenească liberă; iar educatorul care înțelege pe deplin acest fapt, dobândește o percepție pătrunzătoare atât despre el însuși cât și despre copil.

Puțini dintre noi observăm propriile noastre gânduri și emoții. Dacă sunt urâte, evident că ne străduim – fără a le înțelege bine – să le înăbușim sau să le îndepărtăm. Nu suntem cu totul conștienți de noi înșine, căci gândurile și emoțiile noastre sunt stereotipe, automate. Ne mărginim să studiem unele subiecte, să strângem unele informații și încercăm să le transmitem copiilor noștri.

Dar de îndată ce înțelegem importanța vitală a educației, nu numai că ne informăm asupra diferitelor experiențe realizate în lume în această materie, ci ne formăm o idee clară despre modul în care noi abordăm toată problema; ne întrebăm de ce și în ce scop vrem să instruim copiii și pe noi înșine, care este sensul existenței, relațiile dintre individ și societate etc. Educatorul trebuie să fie foarte lucid cu privire la aceste probleme și să ajute copilul să descopere adevărul cu privire la ele, fără a proiecta asupra lui modurile personale sau tradiționale de a vedea și gândi. Știind că nici un sistem politic sau educativ nu va rezolva niciodată nenumăratele noastre dificultăți sociale, el socoate că este mai important de a înțelege modul în care abordăm aceste probleme, decât chiar a studia problemele.

Dacă este cu neputință să-i eliberăm pe copii de frică – frică de părinți, de mediu, sau de Dumnezeu – câtă

vreme nu te-ai eliberat tu însuși, evident greutatea este de a găsi, în vederea educării lor, oameni care să nu fie prada vreunei frici ascunse. Frica îngustează gândirea, limitează inițiativa și este contagioasă. Dacă în educator există, chiar inconștient, o frică oarecare, el o va transmite elevilor, deși molipsirea nu este totdeauna vizibilă.

Să presupunem de pildă că el se teme de opinia publică. El vede că această frică este absurdă dar nu o poate învinge. Ce trebuie să facă? El ar putea cel puțin să și-o mărturisească și să-și ajute elevii să înțeleagă ce este fenomenul fricii, arătând reacția sa psihologică și vorbind deschis cu ei. Această apropiere cinstită și sinceră îi va încuraja să se destăinuie ei înșiși și să se deschidă față de el.

Pentru a învăța despre libertate, educatorul trebuie să fie el însuși conștient de tot ce implică și înseamnă libertatea. Exemplele și constrângerile sub nici o formă nu o vor putea instaura; dimpotrivă, libertatea conduce la cunoașterea de sine și la luciditatea interioară.

Copilul este influențat de oamenii și de lucrurile care îl înconjoară, iar un educator bun îl va ajuta să devină conștient de aceste influențe, precum și de importanța lor reală. Adevăratele valori nu sunt create prin autoritatea societății sau a tradiției; numai reflectarea individuală le poate scoate la iveală. Trebuie să înțelegem profund aceasta și să încurajăm pe tineri să pătrundă sensul valorilor individuale și sociale existente. Ei vor trebui să cerceteze nu principii pe care să le adopte, ci adevărata valoare a fiecărui lucru. Îi vom ajuta să nu suporte frica, adică să se elibereze de orice dominație – de aceea a învățătorului, a familiei, a societății – pentru ca în calitate de indivizi ei să se poată dezvolta în iubire și omenie. Călăuzind astfel elevul pe calea libertății, învățătorul își schimbă deopotrivă propriile sale valori; el de asemenea

se eliberează de „eu” și de „al meu”, el de asemenea se dezvoltă în iubire și omenie. Acest proces de educație reciprocă creează raporturi cu totul noi între elev și învățător.

Dominarea și constrângerea, indiferent de natura lor, reprezintă un obstacol direct pentru libertate și inteligență. Adevăratul educator n-are autoritate și nici vreo putere socială; el este deasupra edictelor și sancțiunilor societății. Dacă trebuie să ajutăm pe elev să se elibereze de piedicile sale – care au fost create de el însuși și de mediul său – orice formă de constrângere și de dominare trebuie să fie înțeleasă și înlăturată; iar aceasta este cu puțință doar dacă educatorul, în cursul acestui proces, se eliberează pe sine însuși. El începe să vadă cum acceptarea autorității împiedică cunoașterea de sine, și că a alege pentru a atinge o utopie promisă face mintea cu totul neputincioasă de a-și da seama, că însăși această acțiune, stârnită de dorința de a primi ajutor, îl închide într-un cerc fără ieșire. Preotul, omul politic, avocatul, soldatul – toți sunt gata pentru „a ajuta”, însă ajutorul acesta distruge inteligența și libertatea. Ajutorul de care avem nevoie nu se află în afara noastră. N-avem deloc nevoie să cerșim ajutor; el vine când nu-l căutăm, când suntem umili în devotamentul pentru munca noastră și când suntem deschiși pentru a înțelege necazurile noastre zilnice.

Trebuie să evităm setea conștientă sau inconștientă de ajutor și încurajare; o astfel de sete creează propriul ei răspuns, care întotdeauna este plăcut. Este confortabil să avem pe cineva care să ne călăuzească, să ne îmbărbăteze și să ne liniștească, însă acest obicei de a ne bizui pe cineva devine repede o otravă în noi; căci de îndată ce depindem de acea persoană, noi uităm intenția inițială – aceea de a trezi libertatea și inteligența individuală.

Este deci esențial ca educatorul să nu devină o autoritate pentru elevii săi. Instituirea autorității este o construcție al cărei proces este totodată conștient și inconștient. Elevul este nesigur, șovăitor, iar profesorul sigur de știința sa, neșovăitor în ce privește experiența sa. Această certitudine și putere inspiră elevului o mare încredere, care nu-i cere decât să profite de această lumină. Dar aceasta nu este nici durabilă nici reală; profesorul care conștient sau inconștient îl face pe elev dependent de el, nu va fi niciodată de mare ajutor pentru elev. El îl poate copleși cu știința lui, îl poate uimi cu personalitatea lui, dar nu este un adevărat educator, căci cunoștințele sale și experiența sa au devenit un obicei învechit, siguranța sa a devenit închisoarea sa și câtă vreme nu se va elibera de ea, nu-și va putea ajuta elevii să devină ființe umane integrale.

Pentru a fi un bun educator, învățătorul caută neîncetat să se elibereze de cărți și de laboratoare; el este de asemenea grijuliu ca să nu apară niciodată în ochii elevilor săi sub aspectul unui ideal, al unui exemplu de urmat, al unei autorități. Dacă năzuiește să se realizeze în ei, dacă succesul lor este al lui, învățământul său este o prelungire a personalității sale, dăunând cunoașterii de sine și libertății. Profesorul trebuie să fie conștient de toate aceste greutăți, pentru ca elevii săi să se elibereze nu numai de autoritatea sa, dar și de propriile lor căutări, care i-ar închide în ei înșiși.

Din nefericire când e vorba de a înțelege o problemă, cei mai mulți dintre profesori nu consideră elevul ca pe un tovarăș egal: de pe poziția lor superioară ei dau indicații elevului care este cu mult sub nivelul lor. Astfel de relații nu fac decât să intensifice frica atât a unui cât și a celuilalt. Care este originea acestei inegalități? Se teme oare profesorul că va fi scos la lumina zilei? Sta-

bilește el această distanță pentru a-și păstra demnitatea, importanța sau susceptibilitatea sa? Această izolare semeață nu ajută desigur la dărâmarea barierelor dintre ființele umane. La urma urmei educatorul și elevul ar trebui să se ajute reciproc în procesul instruirii.

Orice relație omenească ar trebui să fie o educație reciprocă, și cum protecția prin izolare pe care o procură cunoștințele, succesul, nu fac decât să întărească invidia și dușmănia, un educator bun va trece dincolo de aceste ziduri care-l înconjoară.

Consacrându-se numai eliberării și integrării individului, adevăratul educator este profund și cu adevărat religios. El nu aparține nici unei secte, nici unei religii organizate; el este eliberat de credințe și de ritualuri, căci știe că acestea nu sunt decât iluzii, superstiții proiectate de dorințele celor care le creează. El știe că realitatea sau Dumnezeu nu intră în existență decât atunci când există cunoașterea de sine, deci în libertate.

Persoanele care n-au nici un titlu universitar sunt adesea cei mai buni profesori, căci ei nu pretind altceva decât de a face experiențe. Nefiind specialiști, ceea ce îi interesează este a învăța și înțelege viața. Pentru adevăratul educator învățarea nu este o tehnică, este modul său de viață; ca orice mare artist, el preferă să moară de foame decât să renunțe la munca sa creatoare. Iar cei care n-au această dorință înflăcărată de a învăța, n-ar trebui să devină educatori. Este de cea mai mare importanță să descoperi dacă ai acest dar și de a nu te lăsa atras pur și simplu în învățământ, considerându-l ca pe un mijloc de a-ți câștiga existența.

Câtă vreme învățământul nu este decât o profesiune, un mijloc de trai și nu o vocație căreia să te consacri, între noi și lume se stabilește o mare prăpastie: viața noastră familiară și munca noastră sunt separate și

distincte. Câtă vreme educația va fi o meserie ca oricare alta, conflictele și urile dintre indivizi, precum și dintre diferitele clase ale societății, vor fi de neînlăturat; va fi mereu mai multă concurență, mai multe ambiții personale, mai multă brutalitate în urmărirea lor, iar barierele naționale și rasiale crescând vor crea conflicte și războaie fără sfârșit.

Dar când ne consacram unui învățământ adevărat, noi nu mai producem separație între casă și școală, căci ceea ce are importanță pentru noi este libertatea și inteligența. Copiii bogaților și cei ai săracilor ne interesează deopotrivă, căci noi considerăm fiecare copil în calitatea sa de individ, cu temperamentul său particular, cu ereditatea sa, cu ambițiile sale. Pe noi nu ne preocupă o anumită clasă socială, ci doar libertatea și integritatea individului.

Pentru a te consacra educației despre care vorbesc este nevoie de o inițiativă cu totul voluntară. Această inițiativă nu trebuie provocată nici vreo convingere din afară, nici de speranța vreunui profit personal; ea trebuie să fie dezbatută de orice temere însoțind dorința de a parveni la un rezultat, de a realiza un succes. A te identifica cu succesul sau cu nereușita unei școli ține încă de domeniul motivelor personale. Cel care are vocația învățământului și care gândește că acest nou mod de a-l privi este vital pentru individ, nu se va lăsa nici descurajat nici paralizat de ambiția sa, sau de ambiția altuia. El va găsi timpul și mijloacele de a-și împlini sarcina și nu va căuta în aceasta nici recompense, nici onoruri sau celebritate și atunci restul – siguranță, familie, confort – va fi secundar.

Dacă acest rol ne atrage în mod real, vom veghea să nu ne lăsăm satisfăcuți de nici un sistem de educație, ci să păstrăm neîncetat prezent în minte faptul că nici o

metodă de educație nu poate elibera individul. O metodă sau un sistem pot să-l condiționeze potrivit cu valori noi, dar nu-l pot elibera. Nu vom cădea deci în ispita de a aplica sistemul nostru personal, pe care mintea noastră are totdeauna tendința să-l construiască. A adopta un mod de comportare și de acțiune este un procedeu comod și sigur, și de aceea mintea caută întotdeauna să se refugieze în definiții. A te situa mereu în prezent este obositor, în timp ce adoptarea unei metode nu cere nici o gândire.

Repetarea și obiceiul înseamnă mintea în stare de lenevie; atunci este necesară o lovitură pentru a o deștepta, lovitură pe care noi o numim problemă și pe care încercăm să o rezolvăm cu explicațiile, cu justificările și condamnările noastre. Acestea fiind mereu întrebuințate, până ce nu mai pot servi, ne adorm. Mintea este mereu pradă acestui somn, iar adevăratul educator pune capăt acestei apatii, nu numai în el însuși, ci de asemenea în elevii săi.

Unii ar putea întreba: „Cum putem deveni un astfel de educator?” Dar acest „cum” indică o minte supusă, înfricoșată, care caută un anumit folos, un rezultat. Speranța și efortul de „a deveni” ceva nu pot decât să îndemne mintea spre un scop dorit, în timp ce o minte liberă este mereu în observație, în studiu și prin urmare pe cale de a se elibera de barierele sale protectoare.

Libertatea se află la începutul acțiunii; ea nu e ceva care se realizează la sfârșit. De îndată ce te întrebi: „cum”? te găsești în fața unor dificultăți de neînlăturat, iar educatorul care ține foarte mult să se dedice acestui gen de învățământ nu va pune niciodată această întrebare, căci el știe că nu există nici o metodă pentru a ajunge să fii un bun educator. Dacă aceasta este vital pentru el, nu va căuta o metodă care să-i asigure rezultatul dorit.

Oare metoda, oricare ar fi aceasta, poate să ne facă inteligenți? Putem trece prin meandrele unui sistem, putem dobândi titluri etc., - dar suntem noi atunci educatori, sau doar personificările unui sistem? A căuta o răsplată, a voi să fii considerat o autoritate în materie de educație înseamnă a te lăsa mânat de dorința de a primi laude; și, cu toate că este plăcut uneori să te știi prețuit și încurajat, dacă depinzi de această satisfacție pentru a-ți menține interesul, satisfacția devine un narcotic de care te sature repede. A aștepta să fii prețuit și sprijinit este o lipsă de maturitate. Evident că pentru a crea noul trebuie să fii activ în prezent și să nu-ți pierzi vremea în certuri zadarnice. Dacă te simți jignit și pentru aceasta pierzi cât de puțin interesul de muncă, trebuie să înțelegi că de fapt ceea ce îți lipsește este acest interes și să încetezi de a fi educator.

Dar de ce membrilor corpului didactic le lipsește atât de des interesul vital? Ce produce acea senzație de frustrare pe care adeseori o întâlnești la ei? Sentimentul de lipsă nu se datorează împrejurărilor care ne silesc să facem una sau alta, ci apare când suntem nehotărâți în ceea ce vrem să facem. Fiind confuzi, ne lăsăm duși și până la urmă ajungem într-un loc care nu este de loc potrivit pentru noi.

Dacă a instrui este vocația noastră adevărată, se poate să ne simțim pentru moment tulburați când nu vedem cum am putea ieși din confuzia care domnește în acest moment în educație; dar de îndată ce vedem și înțelegem implicațiile unui învățământ adevărat, noi dobândim dinamismul și entuziasmul necesar. Aceasta nu este o chestiune de voință sau de hotărâre, ci de percepere și înțelegere.

Acela pentru care învățământul este o vocație și care știe cât este de important de a-l întemeia pe valori

adevărate, nu poate fi decât un bun educator. El n-are nevoie pentru aceasta să învețe o metodă. Singurul fapt de a înțelege că această educație este neapărat necesară pentru a realiza libertatea de integrare a indivizilor, produce în el o schimbare radicală. Dacă devii conștient că nu poate exista pentru om pace și fericire decât prin mijlocirea unei educații absolut noi, îți vei consacra viața în mod firesc pentru aceasta.

Atunci vei instrui pentru că vei dori ca copilul să fie bogat interior, ceea ce îi va permite să acorde posesiunilor vâloarea lor adevărată. Fără această bogăție interioară, obiectele vor căpăta o importanță fără rost, care va conduce la diferite forme de distrugere și de mizerie. Vei instrui pentru a încuraja pe elev să-și găsească vocația sa adevărată și să evite ocupațiile care nasc antagonisme între oameni. Vei instrui pentru a îndrepta pe tineri spre calea cunoașterii de sine, fără de care nu poate fi nici pace și nici fericire durabilă. Învățământul nu este o manifestare a personalității profesorului, ci o dăruire de sine.

Fără această educație despre care vorbesc, iluzia este luată drept o realitate, iar din momentul acela individul este în conflict neîncetat cu sine însuși, deci în conflict cu alții, cu societatea. Prin urmare vei instrui pentru că vei vedea că numai cunoașterea de sine, și nicidecum dogmele și ritualurile religiilor organizate, poate naște minți liniștite; iar această creație - adevărul, Dumnezeu - ia ființă doar când „eu” și „al meu”, au fost depășite.

Problema sexuală și căsătoria

Ca toate celelalte chestiuni omenești, problema pasiunilor noastre și a poftelor noastre sexuale este complexă și dificilă, și dacă educatorul n-a cercetat-o profund și nu i-a văzut toate implicațiile, cum poate el să-i ajute pe cei pe care are misiunea de a-i instrui? Dacă părinții sau profesorii sunt ei înșiși prinși în vâltoarele pasiunilor sexuale, cum pot ei să-i îndrume pe copii? Putem noi să-i luminăm asupra unei probleme pe care n-o înțelegem din plin? Modul în care educatorul va împărtăși cunoștințele despre sex depinde de starea minții sale: depinde dacă el este destins și fără patimă sau dacă este mistuit de dorințe.

De ce chestiunea sexuală este pentru cei mai mulți dintre noi o problemă plină de confuzie și de conflicte? Pentru ce a devenit ea factorul dominant al vieților noastre? Unul din principalele motive este că noi nu suntem creatori; și nu suntem pentru că structura noastră socială și morală, precum și metodele noastre educative, sunt bazate pe dezvoltarea intelectului. Soluția problemei sexuale se află în înțelegerea faptului că activitatea intelectuală nu este creatoare; nu există creație decât atunci când intelectul tace.

Intelectul, mintea nu știe decât să repete și să-și amintească; el nu încetează de a făuri cuvinte noi și de a regrupa pe cele vechi; și cum cei mai mulți dintre noi nu simțim și nu pricepem contactele cu viața decât într-un

mod cerebral, noi trăim din cuvinte și din repetări mecanice. Este evident că aceasta nu înseamnă a fi creator, prin urmare singura cale care rămâne deschisă instinctului nostru creator este calea sexuală. Dar ea face parte din intelect, iar ceea ce aparține intelectului trebuie să se împlinească, altfel constituie frustrare.

Gândurile noastre, viețile noastre sunt găunoase, sterile, goale. Emoțional suntem înfometăți, sub aspect religios și intelectual suntem repetitivi, plictisitori; social, politic, economic suntem înregimentați, dominați. Nu suntem fericiți, vioi, bucuroși; acasă, la serviciu, la biserică, în școală, noi nu experimentăm niciodată o stare creatoare; nu există o destindere adâncă în gândurile și în acțiunile noastre zilnice. Hărțuiți și înfrânați din toate părțile, experiența sexuală devine singura ieșire liberă, pe care o căutăm mereu pentru că oferă momentan acea stare de fericire ce însoțește uitarea de sine. Problema nu este chestiunea sexuală, ci dorința de a captura din nou o stare de fericire, de a simți și a face să dureze plăcerea, fie ea sexuală sau de altă natură.

De fapt, ceea ce căutăm cu o pasiune intensă este acea uitare de sine, acea identificare cu ceva în care să ne putem pierde complet. Pentru că eul este mic, meschin și un izvor de durere, noi vrem conștient sau inconștient să ne pierdem într-o excitație individuală sau colectivă, în gânduri nobile, sau în vreo senzație oarecare.

Când căutăm să fugim de eul nostru, căile de evadare capătă o foarte mare importanță și devin la rândul lor probleme dureroase. Câtă vreme nu cercetăm și nu înțelegem piedicile care se opun vieții creatoare – care apare atunci când te eliberezi de eu – noi nu vom rezolva problema sexuală.

Una dintre aceste piedici este frica. Iar respectabilitatea este o manifestare a acestei frici. Persoanele

respectabile și cu o moralitate rigidă nu sunt conștiente de deplina și adâncă semnificație a vieții. Ele sunt împietrite în demnitatea lor justă și nu pot vedea dincolo de ea. Morala lor colorată de clasa lor socială, bazată pe ideologii și credințe religioase, n-are nici o legătură cu realitatea; și când fac din ea adăpostul lor, ei trăiesc într-o lume de iluzii. În pofida moralei lor în care se complac cu atâta satisfacție, persoanele respectabile se află ca și ceilalți în confuzie, mizerie și spaimă.

Frica, care e rezultatul dorinței noastre de siguranță, ne împinge la conformare, la imitație și la supunere; ea ne împiedică deci să trăim o viață creatoare, adică liberă; și nu există libertate și creație decât atunci când mintea s-a eliberat de dorință și de satisfacțiile asociate dorinței. Numai observând inimile și mințile noastre cu o atenție delicată vom putea desluși tainicele căi ale dorinței noastre. Cu cât suntem mai chibzuiți și mai binevoitori, cu atât mai dorințele vor stăpâni mai puțin mintea noastră. Doar când iubirea lipsește, senzația devine o problemă gravă.

Pentru a înțelege problema căutării senzației, noi trebuie s-o abordăm nu dintr-o singură parte, ci sub toate aspectele - educativ, religios, social și moral. Senzațiile au dobândit o importanță aproape exclusivă, pentru că noi acordăm întâietate valorilor senzoriale: prin cărți, publicitate, cinema și în mii de alte moduri, sunt scoase mereu la iveală diferitele lor aspecte. Manifestările politice și religioase, teatrul și celelalte forme de distracții, totul ne atrage spre a ne excita diferitele niveluri ale ființei noastre; și noi ne desfătăm la aceste chemări. Senzualitatea este cultivată în toate felurile cu putință, și în același timp este păstrat și idealul castității; rezultă astfel o contradicție, care, curios, la rândul ei este stimulatorie.

Doar când este înțeleasă căutarea senzației, care constituie una din activitățile majore ale minții, plăcerea, excitația și violența încetează să mai fie un factor dominant al vieților noastre. Pentru că noi nu iubim, viața sexuală și căutarea senzației, au devenit o problemă însemnată. Unde este iubire, este de asemenea neprihănire; dar cel care se străduiește să fie cast în realitate nu este. Virtutea se naște din libertate, ea vine odată cu percepția a *ceea ce este*.

Când suntem tineri, avem poftă sexuale puternice și mulți încearcă să le înfrunte dominându-le și disciplinându-le, căci noi gândim că fără o înfrânare oarecare riscăm să cădem într-o senzualitate nestăvilită. Bisericele se preocupă enorm de morala sexuală, dar ne îngăduie să comitem acte de violență și ucideri în numele patriotismului, să ne complacem într-o brutalitate egoistă și dibace, să căutăm puterea și succesul. De ce fac atâta caz de un anumit capitol al moralei și nu condamnă exploatarea, lăcomia și războiul? Oare nu pentru că religiile organizate, făcând parte din mediul pe care l-am creat, își datorează existența fricilor și speranțelor noastre și egocentrismului nostru? Astfel, în domeniul religios, ca și în toate celelalte, mintea este prizoniera proiecțiilor dorințelor sale.

Câtă vreme nu există o înțelegere profundă a întregului proces al dorinței, instituția căsătoriei așa cum există, în Orient ca și în Occident, nu poate da un răspuns problemei sexuale. Iubirea nu este urmarea semnăturii unui act și nu se întemeiază nici pe un schimb de plăcere, nici pe o siguranță sau pe vreun confort reciproc. Toate acestea țin de domeniul rațiunii, al gândirii și de aceea iubirea ocupă atât de puțin loc în viețile noastre. Iubirea nu este ceva provenit din minte; ea este total independentă de minte, de calculele ei

savante, de cerințele și de reacțiile ei de apărare. Când există iubire, chestiunea sexuală nu este niciodată o problemă; lipsa iubirii creează problema.

Evadările și piedicile minții constituie problema și nicidecum poftele sexuale sau orice altă idee sau noțiune. Și iată de ce este important să înțelegem procesul minții, înclinațiile și repulsiile ei, reacțiile ei la frumusețe, la urâtenie. Ar trebui să ne observăm pe noi înșine, să devenim conștienți de modul în care îi judecăm pe oameni, de modul în care privim bărbații și femeile. Ar trebui să vedem că familia devine un centru de izolare și de activități antisociale atunci când este folosită ca mijloc de a te perpetua pe tine însuși, de a-ți asigura propria ta siguranță. Familia și posesiunile – când sunt centrate pe eu, cu dorințele și căutările sale, pe eul a cărui tendință e de a se izola mereu – devin instrumente de dominare, un izvor de conflicte între individ și societate.

Dificultatea în toate aceste chestiuni omenești este că noi înșine, părinți și educatori, am căzut într-o astfel de oboseală și descurajare, încât ne aflăm în confuzie și spaimă; viața ne apasă din greu și noi năzuim să fim îmbărbătați, să fim iubiți. Fiind săraci și goi în interior, cum putem spera să dăm copiilor o educație temeinică?

Se vede astfel că problema cea mai însemnată nu este copilul, ci educatorul; inimile și mințile noastre trebuie să se purifice înainte de a putea instrui pe alții. Dacă educatorul este confuz, deformat, captiv în prinsoarea propriilor sale dorințe, cum poate el să împartă înțelepciune sau să îndrepte drumul altuia? Noi nu suntem mașini ce pot fi date spre reparație unor experți; suntem rezultatul unui lung șir de influențe și de întâmplări, iar fiecare din noi trebuie să cerceteze și să înțeleagă confuzia care domnește în el.

Artă, frumusețe și creație

Aproape toți încercăm să fugim de noi înșine; și cum arta oferă un mijloc respectabil și ușor de a o face, ea joacă un rol important în viața unui mare număr de oameni. Dorința de a evada în uitarea de sine face pe unii să se dedice artei, pe alții băuturii, iar pe alții vreunei doctrine religioase fanteziste.

Când folosim conștient sau inconștient un mijloc oarecare de evadare, acesta devine pentru noi un drog. A depinde de cineva, de un poem sau de orice altceva, ca de un mijloc de alinare a tulburărilor și grijilor noastre, ne poate îmbogăți momentan, dar nu face decât să creeze conflicte și contradicții noi în viețile noastre.

Starea de creație nu poate exista decât atunci când au încetat conflictele, iar o educație temeinică ar trebui să-l ajute pe individ să-și înfrunte problemele și nu să promoveze căile de evadare; educația ar trebui să-l ajute să înțeleagă și să rezolve conflictele, căci numai atunci starea creatoare poate să se ivească.

Arta separată de viață n-are nici o valoare. Când există o separație între artă și viața noastră zilnică, o prăpastie între viața noastră instinctuală și strădaniile noastre pe o pânză, pe marmură sau în cuvinte, arta nu este decât expresia dorinței noastre superficiale de a evada din realitate, din „ceea ce este”. A arunca o punte peste această prăpastie este foarte anevoios, mai ales pentru cei foarte înzestrați și cu îndemânare tehnică; dar

numai când s-a făcut această legătură, viața noastră se integrează, iar arta devine o expresie a acestei unificări.

Mintea are puterea de a crea iluzii; a căuta inspirația fără a scoate în evidență această facultate de amăgire înseamnă a chema iluzia. Inspirația vine doar când ne deschidem ei, nu când o căutăm. A căuta inspirația prin stimulente este o încercare amăgitoare. Dacă nu ești conștient de semnificația vieții, darul exprimării nu poate decât să exagereze importanța eului și a dorințelor lui. Acest dar tinde să izoleze individul în egocentrismul său, să-l facă să creadă că este o entitate excepțională, o ființă superioară, ceea ce produce nenumărate rele și neîncetate conflicte. Eul este o îngrămădire de entități care se opun unele altora; este câmpul de luptă al dorințelor contradictorii, centrul de luptă între „al meu” și ce „nu-i al meu”; și cât timp dăm importanță egou-lui, „eu”-lui și „al meu”-lui, vor fi din ce în ce mai multe conflicte între noi și lume.

Un adevărat artist este deasupra vanității eului și a ambițiilor sale. A avea facultatea de a te exprima strălucitor și a fi prins în vârtoarea valorilor trecătoare, înseamnă a-ți crea o viață de contradicții și de lupte. Laudele și lingușirile, când sunt primite, umflă egoul și distrug receptivitatea. Cultul succesului, n-are importanță în ce domeniu, este vătămător pentru inteligență.

Orice expresie, orice talent care tinde să ne izoleze, orice identificare a conștiinței și a eului, pot fi stimulente, dar deformează sensibilitatea până la a ne face insensibili. Sensibilitatea se tocește când darul devine egoist, când se atribuie importanță „eului” și lui „al meu”: eu pictez, scriu, inventez. Dar când suntem conștienți de fiecare mișcare a gândirii și emoției noastre în relațiile noastre cu oamenii, cu lucrurile și cu natura, mintea de deschide și devine mlădioasă. Dorințele și căutările ei,

pe care le pune în acțiune pentru a se proteja, nu o mai înlanțuie și, fiind eliberați de eu, devenim sensibili la urâtenie și la frumusețe.

Această sensibilitate la urât și la frumos nu este rodul unei devoțiuni, ci al iubirii, când nu mai creăm conflicte în noi.

Când în interior suntem săraci, găsim plăcere în spectacolele bogăției, în mii de lucruri exterioare. Când inimile noastre sunt goale, colecționăm obiecte. Dacă le putem cumpăra, le punem peste tot în jurul nostru și le dăm o importanță enormă. Și astfel devenim răspunzători de multe mizerii și distrugerii.

Spiritul de achiziție nu este iubire de frumusețe, el provine din dorința noastră de siguranță. Și a te simți în siguranță înseamnă a fi insensibil. A voi să fii la adăpost naște frica; aceasta pune în acțiune un proces de izolare, construind ziduri de rezistență în jurul nostru, care sunt o piedică sensibilității. Oricât de frumos poate să fie un obiect, el încetează repede de a ne atrage; ne obișnuim cu el, iar ceea ce a fost bucurie devine oboesală. Frumusețea este întotdeauna prezentă, dar noi nu-i mai suntem deschiși: ea a fost înghițită de monotonia existenței zilnice.

Pentru că inimile noastre s-au împietrit, iar noi am uitat bunăvoința, nu mai știm să privim stelele, copacii, oglinzirile în apă; avem nevoie să fim stimulați de tablouri, de bijuterii, de cărți și de nenumărate divertismente. Mereu în căutarea de noi excitanți, de noi fiori, suntem lacomi de senzații din ce în ce mai variate. Această lăcomie – și ceea ce născocim pentru a o satisface – obosește și îndobitocște mintea. Câtă vreme căutăm o senzație, frumosul și urâtul n-au decât o semnificație foarte superficială. Bucurie durabilă există doar când întâmpinăm orice lucru cu prospețimea unei

minți pe deplin noi; iar aceasta nu este cu putință câtă vreme ne agățăm de dorințele noastre. Setea de senzații și de plăceri ne împiedică să percepem și să simți, *ceea ce este întotdeauna nou*. Senzațiile pot fi cumpărate, nu însă și iubirea de frumos.

Când suntem conștienți de golul minților și inimilor noastre, fără a fugi de el, fără a evada în stimulente; când suntem deschiși și intens sensibili, atunci poate fi creație; atunci descoperim bucuria creatoare. A ne angaja în perfecționarea lumii exterioare, fără a înțelege lumea noastră interioară, înseamnă a da tărie valorilor care-l conduc pe om la distrugeri și suferințe.

A învăța o tehnică poate să ne procure de lucru, dar nu ne va face creatori; în timp ce dacă există bucurie, dacă este aprins focul creator, el va găsi mijlocul de a se exprima, fără să fie nevoie de a învăța pentru aceasta vreo metodă. Dacă ai cu adevărat dorința de a scrie un poem, îl scrii; iar dacă posezi o tehnică cu atât mai bine; dar pentru ce să dai atâtă importanță mijloacelor de expresie, când n-ai nimic de spus? Când iubirea este în inimile noastre, noi nu mai căutăm un mijloc de a îmbina cuvintele.

Marii artiști și marii scriitori sunt fără îndoială creatori, dar noi nu suntem, noi nu suntem decât spectatori. Noi citim o mulțime de lucruri, ascultăm cea mai frumoasă muzică, contemplăm opere de artă, dar nu simțim contactul direct cu sublimul; sensibilitatea noastră n-a fost niciodată trezită decât printr-un poem, o pictură, prin personalitatea unui sfânt.

Pentru a cânta, trebuie să ai un cântec în inimă; dar noi, pierzând cântecul, alergăm în căutarea cântărețului. Fără intermediari ne simțim pierduți; și totuși este neapărat necesar ca noi înșine să ne pierdem înainte de a putea descoperi ceva. Descoperirea este începutul

stării creatoare și fără această stare nu este nici pace, nici fericire pentru om.

Noi credem că putem trăi o viață fericită și îmbelșugată, dacă învățăm o metodă, o tehnică, un stil. Însă fericirea creatoare se ivește doar când ești bogat în interior: ea nu este rezultatul nici unui sistem. A te perfecționa, acesta este un alt mod de a asigura securitatea „eu”-lui a „al meu”-lui; ea nu este nici o acțiune creatoare, nici o dorință stărnită de iubirea de frumos. Starea creatoare ia ființă când ești conștient în fiecare clipă de procedeele minții și de piedicile pe care mintea nu încetează să le ridice.

Libertatea de a crea rezultă doar din cunoașterea de sine; iar această cunoaștere nu este un dar. Poți să fii creator fără a poseda vreun talent particular. Este o stare în care suferințele și conflictele eu-lui au încetat, o stare în care mintea nu mai este prizoniera pretențiilor și căutărilor ei.

A fi creator nu înseamnă pur și simplu a produce poeme, statui sau copii; înseamnă a fi într-o stare în care adevărul poate lua ființă. Adevărul se naște când gândirea încetează total; iar gândirea nu dispare decât atunci când lipsește eul, când mintea a încetat să creeze, adică atunci când nu mai este prizoniera căutărilor ei. Când mintea s-a oprit complet, fără să fi fost silită să se imobilizeze sau să fi fost antrenată la liniștire, când mintea este tăcută pentru că eul este inactiv, atunci este creație.

Iubirea de frumos se poate exprima într-un cântec, într-un surâs, sau prin liniște; dar în general noi suntem prea puțini înclinați la liniște. N-avem timp să observăm păsările, norii cum trec, căci suntem ocupați prea mult cu dorințele și plăcerile noastre. Când în inimile noastre nu este frumusețe, cum putem trezi celor tineri agerimea

și facultatea de a o simți? Noi încercăm să fim deschiși doar frumuseții, iar pentru că ne ferim de spectacolul urâteniei devenim insensibili. Dacă vrem să dezvoltăm sensibilitatea copilului, noi trebuie să fim vulnerabili atât la urâtenie cât și la frumusețe, și să prindem toate ocaziile pentru a-l iniția pe tânăr în bucuria de a contempla nu doar lucrurile frumoase făurite de om, ci de asemenea splendorile naturii.

Partea a doua

DESPRE EDUCAȚIE

Cuprins

Cuvânt înainte.....	5
---------------------	---

Partea întâi EDUCAȚIA ȘI SENSUL VIETII

Educația și sensul vieții	11
Adevărata educație	18
Intelect, autoritate, inteligență	50
Educația și pacea lumii	65
Școala	79
Părinți și profesori.....	92
Problema sexuală și căsătoria.....	106
Artă, frumusețe și creație	111

Partea a doua DESPRE EDUCAȚIE

Cuvântări ținute studenților

Despre educație.....	119
Despre mintea religioasă și cea științifică.....	129
Despre cunoaștere și inteligență	133
Despre libertate și ordine	142
Despre sensibilitate.....	148
Despre frică	155
Despre violență	164
Despre făurirea de imagini.....	172
Despre conduită	181

Cuvântări ținute profesorilor

Despre educația bună	189
Despre larga perspectivă	200
Despre acțiune.....	207
Despre adevărata negare.....	214
Despre competiție	223
Despre frică	230
Despre instruire și învățare	239
Despre o minte bună.....	249
Despre abordarea negativă.....	257
Despre meditație și educație	267
Despre înflorire	273

EDITURA HERALD

Str. Ștefan cel Mare Nr.58, Bl.39, Apt.63,
București, Tel. 6880422/Tel-Fax 6192484

Editor: Aurelian Scrima

Comanda 14/2001

Coli tipar: 19; Format 16/70 x 100